

Revistă lunară
de cultura ideilor
editată de
Academia Cațavencu

Director
H.-R. Patapievici

Anul V Numărul 5 (56)
MAI 2009
4,9 lei

„Prin definiție,
o guvernare nu are conștiință.

Uneori are o politică,
dar nimic mai mult.“

Albert Camus

I d e i î n D i a l o g

Dosar
Criza mondială
Explicații liberale
Coordonator:
Ionuț Sterpan

Disidențele răsăritene în oglindă
H.-R. Patapievici

DEVIS GREBU

IDEI ÎN DIALOG

ANUL V NUMĂRUL CINCI (CINCIZECI ȘI ȘASE) ~ MAI 2009

Multe și (nu chiar) mărunte

O veste îmbucurătoare: după ce Suhrkamp a vândut 3.500 exemplare din *De ce iubim femeile*, la editura austriacă Zsolnay Aripa stângă din Orbitor a ajuns la a patra ediție, cu 10.000 exemplare!

~ DAN C. MIHĂILESCU

PAG. 7

Alma mater potestas

În universitatea aservită puterii din ultimele decenii, rolul gînditorului dezinteresat este treptat înlocuit cu cel al tehnocratlui. Este epoca managerilor universitari și a inginerilor care conduc lumea academică.

~ TEREZA-BRÂNDUȘA PALADE

PAG. 33

Apostazia exemplară

De multe ori, când te apropii de un autor care este considerat a fi un geniu, o faci cu o deferență care împiedică receptarea mesajului. Și aceasta pentru că personalitatea cu care te aștepți să te întâlnești este atât de copleșitoare încât tinde să își oculteze propria operă. Nu este neapărat și cazul lui Leszek Kołakowski

~ ANDREI ȚĂRANU

PAG. 37

SCRIU ÎN ACEST NUMĂR

Madeea Axînciuc Doctor în filozofie, predă la secția de științe iudaice, Universitatea din București. Ultima carte publicată: *Profetul și oglinda fermecată. Despre imaginație și profeție în Călăuza rătăciților de Moise Maimonide*, 2008.
Horia Barna Profesor, traducător, editor. A tradus *Carlos Fuentes, Diana sau Zeița solitară a vîntorii*, 2003 și *Jilțul vulturului*, 2004.
Alexander Baumgarten Doctor în filozofie și licențiat în filologie clasică, predă la Universitatea „Babeș-Bolyai”, din Cluj. Ultima carte publicată: *Principiul cerului. Eternitatea lumii și unitatea intelectului în filozofia secolului al XIII-lea*, Humanitas, 2008.
Daniel Cristea-Enache Critic literar. Ultima carte publicată: *Timpuri noi*, 2009.
Sorin Cucera Filozof și publicist.
Bogdan Glăvan Lector, Universitatea Româno-Americană, București.
Octavian-Dragomir Jora Asistent universitar la ASE București, publicist.
Cosmin Marinescu Conf. univ. dr. la ASE București, fondator al Centrului pentru Economie și Libertate (Ecol).
Dan C. Mihăilescu Scriitor, critic și istoric literar. Ultima carte publicată: *Despre omul din scrisori. Mihai Eminescu*, 2009.
Mircea Mihăieș Scriitor, anglist, critic literar, predă la Universitatea de Vest din Timișoara. Ultima carte publicată: *Metafizica detectivului Marlowe*, 2008.
Eugen Munteanu Profesor la Universitatea „Al. I. Cuza”, din Iași. Ultima carte publicată: *Lexicologie biblică românească*, 2008.
Mihail Neamțu Doctor în teologie al Universității din Londra. Ultima carte publicată: *Buñița din dărâmături. Insomnii teologice în România post-comunistă*, 2008.
Radu Nechita Președintele Centrului Independent pentru Studii de Economie și Drept. Lector la Universitatea „Babeș-Bolyai”.
Tereza-Brîndușa Palade Doctor în filozofie, predă la Facultatea de Științe Politice, SNSPA. Ultima carte publicată: *Noaptea gîndirii metafizice*, 2008.
H.-R. Patapievici Scriitor. Ultima carte publicată: *Despre idei & blocaje*, 2007.
Horia Vicențiu Pătrașcu Predă la Facultatea de Filozofie, Universitatea „Spiru Haret”, București. Ultima carte publicată: *Despre urât și alți demoni*, 2005.

Alina Pătru Doctor în știința religiilor și teologie al Universității din Graz, lector la Facultatea de Teologie „Andrei Șaguna” din Sibiu. Ultima carte publicată: *Die kommunikative Dimension des Symbols*, 2007.
Horațiu Pepine Ziarist și publicist.
Emanuel-Mihail Socaciu Lector la Facultatea de Filosofie, Universitatea din București, doctor în filozofie al Universității din București. Ultima carte editată: *Filosofia politică a lui Thomas Hobbes*, 2001.
Mihail Radu Solcan Profesor la Facultatea de Filosofie, Universitatea București. Ultima carte publicată: *Introducere în filosofia minții din perspectiva științei cogniției*, 2000.
Ioan Stanomir Predă la Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București. Ultima carte publicată: *Spiritul conservator. De la Barbu Catargiu la Nicolae Iorga*, 2008.
Ionuț Sterpan Coordonator de programe, Centrul de Analiză și Dezvoltare Instituțională (CADİ).
Alex. Leo Șerban Critic de film. Ultima carte publicată: *De ce vedem filme*, 2006.
Horia Terpe Director executiv al Centrului de Analiză și Dezvoltare Instituțională (CADİ).
Vladimir Tismăneanu Profesor de Științe Politice la University of Maryland, Fellow, Woodrow Wilson Center. Ultimele cărți publicate: *Stalinism pentru eternitate – O istorie politică a comunismului românesc*, 2007; *Refuzul de a uita*, 2007; *Perfectul acrobat. Leonte Răutu, măștile răului* (coautor Cristian Vasile), 2008.
Vlad Topan Președintele Institutului Ludwig von Mises, România.
Andrei Trandafira Coordonator de programe, Centrul de Analiză și Dezvoltare Instituțională (CADİ).
Andrei Țăranu Politolog, predă la SNSPA. Ultima carte publicată: *Resursele puterii. Statul neopatrimonial în România* (coautor), 2008.
Traian Ungureanu Jurnalist, cronicar și eseist politic, cronicar și eseist sportiv. Ultima carte publicată: *Încotro duce istoria României*, 2008.
Marilena Vlad Doctorand la EPHE, Paris și la Universitatea București. A tradus din Plotin și Damascius.
Valentin Quintus Nicolescu Doctorand în știința politică la SNSPA

- 3 ~ **TRAIAN UNGUREANU**
Adevărata criză (economia nu contează)
- 5 ~ **ALEX. LEO ȘERBAN ÎN DIALOG CU ANDREI GORZO**
Atît de aproape, atît de departe
- 10 ~ **DANIEL CRISTEA-ENACHE**
O istorie critică
- 12 ~ **Dosar 12: Criza mondială. Explicații liberale**
- 13 ~ **IONUȚ STERPAN ÎN DIALOG CU PETER J. BOETTKE**
În ce constă criza actuală
- 14 ~ **LUDWIG VON MISES**
Ciclul economic și expansiunea creditelor
- 15 ~ **INTERVIU CU TOM PALMER**
Politicele intervenționiste vor accentua criza
- 17 ~ **IONUȚ STERPAN**
Mecanisme ale crizei
- 18 ~ **VLAD TOPAN**
Către apoteoza socialismului monetar
- 19 ~ **RADU NECHITA**
Criza a fost cauzată de politicile inflaționiste
- 20 ~ **BOGDAN C. ENACHE**
Nu salvați de la faliment Europa de Est
- 22 ~ **BOGDAN GLĂVAN**
O critică a explicațiilor oferite
- 23 ~ **HORIA TERPE**
Politicele anticriză
- 24 ~ **ANDREI TRANDAFIRA**
Falsificarea banilor de către instituțiile statului
- 25 ~ **COSMIN MARINESCU**
Capitalism cu prezumție de vinovăție
- 26 ~ **SORIN CUCERAI**
O sursă a fricii de capitalism
- 27 ~ **MIHAIL RADU SOLCAN**
Soros, dintr-o perspectivă libertariană
- 28 ~ **OCTAVIAN-DRAGOMIR JORA**
Geopolitica inflației
- 30 ~ **HORAȚIU PEPINE**
Ignoranță și legiferare
- 31 ~ **HORIA BARNĂ**
Sondaje: criză și absenteism
- 32 ~ **ALEXANDER BAUMGARTEN**
Despre logică, sub copaciul lui Porfirie
- 34 ~ **EUGEN MUNTEANU**
Repere ale tradiției biblice românești
- 39 ~ **EMANUEL-MIHAIL SOCACIU**
Anticapitalism la bani mărunți
- 40 ~ **ALINA PĂTRU**
Tradiția patristică în modernitate
- 44 ~ **HORIA VICENȚIU PĂTRAȘCU**
Înainte de răul secolului XX
- 45 ~ **VALENTIN QUINTUS NICOLESCU**
Cum nu se scrie istoria
- 46 ~ **MADEEA AXINCIUC**
Înlănțuiri miraculoase. Eliade – Culianu – Idel
- 47 ~ **MARILENA VLAD**
Neoplatonismul. Mistica principiului prim
- 48 ~ **IOAN STANOMIR**
Agentul secret
- 49 ~ **MIHAIL NEAMȚU**
Sf. Grigorie de Nyssa: limbaj și frumusețe
- 51 ~ **VLADIMIR TISMĂNEANU**
Revoluțiile din 1989. Cauze, semnificații, consecințe
- 52 ~ **MIRCEA MIHĂIEȘ**
Cercul s-a închis, durerea s-a stins
- 54 ~ **H.-R. PATAPIEVICI**
Disidențele răsăritene în oglindă

este o marcă a grupului
REALITATEA CAȚAVENCU

Revistă lunară de cultura ideilor editată de Academia Cațavencu. Apare în prima miercuri a fiecărei luni. Deși apare la București, ID nu este o revistă bucureșteană.

Caracterele cu care este scris acronimul ID au fost desenate de Albrecht Dürer în ultimul an

Adresă: Piața Presei Libere nr.1, Casa Presei, corp A3, et.4, sector 1, București, cod 013701. Tel. redacție: 021-549 3736
www.ideiindialog.ro

al vieții, 1528, și pot fi găsite în ultima parte a lucrării sale *Vier Bücher von menschlicher Proportion*.

Acesta este numărul lunii mai 2009 și este distribuit începînd cu 6 mai. Are 56 de pagini.

Lucrarea de pe copertă aparține lui **Devis Grebu**.

Toate desenele acestui număr au fost realizate de **Devis Grebu**, cu excepția lucrării de la pag. 43, a lui **Florin Mitroi**.

CONCEPȚIA GRAFICĂ, DESIGN:
Iulian Puiu/Re:ply Comunicare

REDAȚIA

DIRECTOR: H.-R. Patapievici
REDACTOR-ȘEF: George Arun
arun@ideiindialog.ro
SGR: Alexandru Gabor
alexandru.gabor@ideiindialog.ro
CORECTURĂ: Radu Dobândă
DTP: Virgil Mercean

ABONAMENTE: Elena Teodorescu
elena.teodorescu@gruprc.ro
tel. 021/3114061
mail: abonamente@gruprc.ro
DEPARTAMENT VÎNZĂRI
PUBLICITATE: Florin Petre
florin.petre@gruprc.ro
tel: +40.722.151.344
TRAFFIC MANAGER:
Ana-Maria Smarandache
anamaria.smarandache@gruprc.ro
PRODUCȚIE: Gabriel Preutu
gabriel.preutu@gruprc.ro

DISTRIBUȚIE: SC Cațavencu SA
DIRECTOR DISTRIBUȚIE:
Alexandru Miriștea
alexandru.miristea@catavencu.ro
tel: 318 55 31; 318 55 32
PUBLISHER:
Nicolae-Ionuț Sârbru
DIRECTOR QUALITY MEDIA:
Mihnea Vasiliu
EDITOR: SC Cațavencu SA

Tipărit la Tipografia România Liberă

Criza mondială. Explicații liberale Cuvânt introductiv

— IONUȚ STERPAN —

ANALIZELE următoare apără capitalismul în fața asalturilor socialiste și intervenționiste apărute odată cu criza economică și prelungite în politicile actuale, care eludează în mod artificial falimentul, un element esențial într-o ordine economică eficientă ca preț necesar pentru decizii economice greșite, și sporesc controlul statului asupra economiei prin hiperreglementarea piețelor.

Articolele sunt rodul unor reflecții și dezbateri profesionale de idei într-o rețea extinsă geografic și doctrinar dincolo de grupul nucleu de discuții de la CADI, o rețea între cercetători cu un bagaj conceptual comun, dar suficient de eterogeni încât să își ofere noi perspective și schimbări de accent. Discuții cu profesorul Dragoș Paul Aligică, un atelier filosofic moderat de profesorul Adrian-Paul Iliescu la Facultatea de Filosofie dedicat clarificărilor conceptuale anterioare ipotezelor empirice cu privire la cauzele și soluțiile actuale ale crizei constituie rădăcini notabile ale acestor articole. Interesul pentru idei, mobilitatea centrelor intelectuale și afilierea multiple sunt semne că putem reinvia tradiția liberală a discuțiilor.

Autorii prezintă asemănări de familie și pot fi numiți libertarieni fără să existe o trăsătură comună tuturor. Cei mai mulți urmează tradiția școlii austriece și articolul seminal al lui *Ludwig von Mises*: principala cauză a recesiunilor stă în generarea excesivă de monedă de către instituția statului. Procesul inflaționist încurajează investițiile peste nivelul acceptabil de risc creând aparența rentabilității și alterează prețurile relative creând valuri de investiții proaste. Dacă banii prezintă îndreptățiri la bunuri și servicii, atunci propagarea de monedă nouă pe canale selective administrate în condiții de monopol este și profund imorală, întrucât modifică structura de îndreptățiri existentă (*Andrei Trandafira*).

Colecția prezentă este un discurs colectiv împotriva socializării pierderilor (*Bogdan Enache, Bogdan Glăvan*),

a subvenționării de către stat și a creditării preferențiale a sectorului imobiliar (*Cosmin Marinescu*), a procedurilor birocratice greoaie de realocare a capitalului și sistemului de rezerve fracționare (*Vlad Topan*). Politicile economice greșite vin pe terenul unei disponibilități psihologice nefavorabile capitalismului (*Sorin Cucera*). Dacă prin mecanismul prețurilor libere piața pune la lucru o cantitate uriașă de informație dispersată în totalitatea agenților economici, în momente dificile oamenii vor respinge un fenomen complex pe care nu îl înțeleg. Ei vor da curs unor tendințe de întoarcere la tribalism și la procese de producție rudimentare ușor de cuprins cu mintea.

În mare, poziția grupului de autori este că recesiunile economice sunt generate sau cel puțin grav adâncite de politicile guvernamentale. Și nu accidental. În primul rând, pentru că vulnerabilitățile pieței pe care acțiunea colectivă are pretenția să le rezolve se regăsesc din plin în mecanismul politic (*Ionuț Sterpan*); un exemplu stă în jocul reflexiv dintre estimarea valorii și acțiunea investițională pe piețele financiare (*Mihail Radu Solcan*). În al doilea rând, pentru că guvernarea în democrațiile reprezentative acționează într-o structură de stimulente favorabilă crizelor (*Peter J. Boettke*). Teoria alegerii publice arată cum politicienii caută modalități de a concentra beneficii în mâinile celor care le pot finanța sprijinul politic și de a dispersa costurile în rândul populației. Pe de o parte, asistăm la o aliniere de interese între guvernanți și marile afaceri în căutare de asigurări publice împotriva falimentelor: un mod de concentrare a beneficiilor. Pe de alta, suntem martorii cheltuielilor în deficit, a continuiei devalorizării a monedei și datoriei publice uriașe (*Bogdan Enache*): un mod de dispersare a costurilor. Pe acest fundal, recomandarea keynesistă de a injecta lichidități pentru „deblocarea economiei” își oferă serviciile clasei politice și marilor companii favorite, în dauna liberei concurențe și alocării corecte

a capitalului. Faptul că o alianță cu actorii influenți este avantajoasă și pentru „experți” explică percepția comună, dar greșită că am trăi într-un sistem capitalist, pasibil de blam pentru desfășurarea evenimentelor, și nu într-unul profund intervenționist (*Cosmin Marinescu*). Același lucru explică de ce discursul școlilor de gândire favorabile *status-quo*-ului este atât de influent (*Bogdan Glăvan, Peter J. Boettke, Radu Nechita*).

Este avantajos pentru guvernanți ca modalitățile de dispersare a costurilor să fie netransparente. Și din acest motiv, dar și din ignoranță, intervențiile politice în economie introduc doze de incertitudine (*Radu Nechita*) și încurcă lucrurile (*Mihail Radu Solcan*). Cu atât mai mult într-un mediu în care discursurile panice ajută în campania electorală și largesc accesul politic către pârgii economice din ce în ce mai mari. De obicei, pachetele de răspuns sunt sau greșite, sau vin în contratimp. O parte din soluția găsită, preluarea *leadership*-ului de către organismele internaționale, introduce totuși un efect benefic de coordonare a statelor și de liniștire a agenților economici (*Horia Terpe*). Pe termen scurt, ea stopează și escaladarea reacțiilor protecționiste respinse de *Tom Palmer*. Însă absorbirea costurilor falimentelor de către Banca Centrală Europeană, FMI și Banca Mondială introduce hazard moral, iar costurile

se vor vedea pe termen lung (*Bogdan Enache, Bogdan Glăvan*). Iar dacă, în condițiile concurenței monetare între state, în calea inflaționării stătea cel puțin teama că investițiile se vor reloca în medii mai stabile, acum va sta doar angajamentul fragil luat față de partenerii la cartelul monetar (*Octavian Jora*).

Recomandarea generală este de retragere graduală a statului din procesul de reajustare a pieței iar actuala contracție a creditului să fie văzută ca o revenire la normal după etapa exceselor monetare. Desigur, mediul politic actual este impermeabil la soluții radicale precum noi contracte constituționale care să stipuleze plafoane pentru inflație și deficit, liberalizarea producției de monedă (*Peter J. Boettke, Vlad Topan*) sau revenirea la etaloane independente după exemplul aurului (*Octavian Jora*); știm și de ce. Argumentările de față ținesc însă nu atât schimbarea, cât înțelegerea. Dacă sunt suficiente pentru o evaluare mai informată a proceselor care ne conduc viața și o recunoaștere a consecințelor intervenției politice în procesul de piață, obiectivul este atins.

Mulțumesc Fundației Konrad Adenauer pentru efortul de susținere a valorilor liberale, tuturor prietenilor și asociaților CADI care au contribuit într-un fel sau altul la proiectul editorial, și în special lui Bogdan Enache pentru ideea alcătuirii unui dosar *Ideii în Dialog*. 🐾

Scriu în acest dosar

Ionuț Sterpan (coordonator)
Vlad Topan
Radu Nechita
Bogdan C. Enache
Bogdan Glăvan
Horia Terpe
Andrei Trandafira
Cosmin Marinescu
Sorin Cucera
Mihail Radu Solcan
Octavian-Dragomir Jora

Interviuri cu
Peter J. Boettke
Tom Palmer

Traducere din
Ludwig von Mises
„The Trade Cycle and Credit Expansion: The Economic Consequences of Cheap Money” (*Ciclul economic și expansiunea creditelor: consecințele economice ale banilor ieftini*)

În ce constă criza actuală

— IONUȚ STERPAN ÎN DIALOG CU PETER J. BOETTKE —

Peter J. Boettke este *Branch Banking and Trust (BB&T) Professor* pentru Studiul Capitalismului, Director pentru Studii Doctorale și Profesor de Economie la Mercatus Center, George Mason University. Specializările sale sunt Teoria Proceselor de Piață, Economia Politică Comparată și Metodologia Gândirii Economice. Peter Boettke este membru în Consiliul Academic al CADI din 2006.

Ionuț Sterpan: *Domnule Peter Boettke, spuneți-ne pe scurt ce anume stă la baza crizei actuale?*

Peter J. Boettke: Pe scurt, politicile guvernamentale din ultimii 20 de ani care pe de o parte au generat investiții proaste, și pe de alta împiedică piața să le corecteze. Piața este o permanentă alocare și realocare de resurse, ghidată de semnalele prețurilor. Dar în ultimele decenii, de fiecare dată când piața a încercat să redirecționeze capitalul și forța de lucru prin intermediul fluctuației prețurilor și al falimentului, statul a introdus politici pentru a împiedica acest lucru. Ca urmare, politicile guvernamentale au transformat o corecție a pieței într-o criză economică.

I.S.: *Ce credeți că îi face pe guvernanți să distorsioneze mecanismul de piață?*

P.J.B.: Dacă nu este îngrădită prin reguli constituționale, guvernarea democratică tinde să concentreze beneficiile și să disperseze costurile politicii economice. În actualul sistem instituțional, actorii politici au o înclinație naturală de a concentra beneficiile de partea grupurilor bine organizate și bine informate și de a dispersa costurile asupra celor neorganizați și prost informați. Așa câștigă politicienii alegerile, și din acest motiv cei care concentrează costurile și dispersează beneficiile sunt înlăturați. Din păcate, o *politică economică bună*, una care dispersează beneficiile, vine în conflict cu *practica politică bună*, una care concentrează beneficiile în mâinile celor care le pot da în schimb sprijin consistent. Asta înseamnă că guvernările democratice, dacă nu sunt constrânse să facă altfel, se vor angaja într-un ciclu de politici ce presupun deficite, datorii și o devalorizare continuă a monedei pentru a finanța concentrarea beneficiilor și dispersarea costurilor. Putem vedea rezultatele cu ochiul liber.

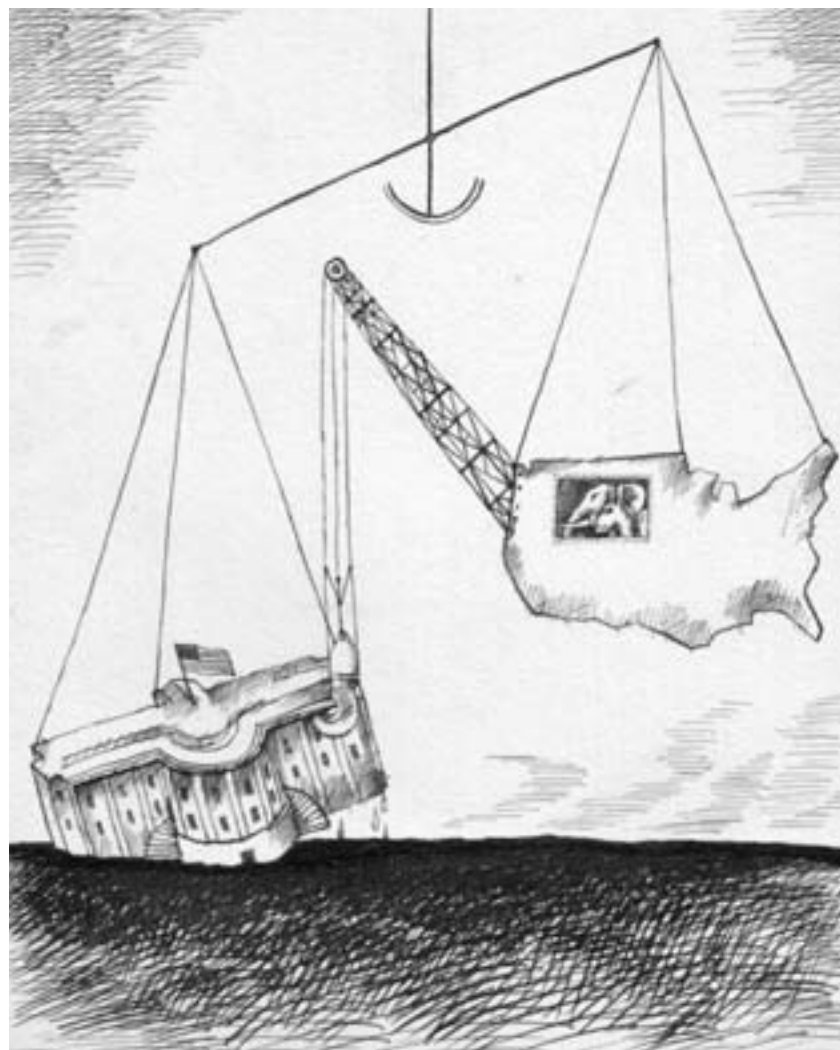
I.S.: *Înțeleg. Să fie totuși la mijloc și anumite concepții greșite, dar oneste, în materie de economie?*

P.J.B.: Da, de exemplu ideea că Marea Depresie nu a fost cauzată de politicile de creditare excesivă din anii 1920, combinate cu numeroasele reglementări ale pieței în anii '30, ci de teama de deflație imprimată băncilor centrale odată cu contracția monetară din anii '30. Și ea este responsabilă pentru situația actuală și este des întâlnită chiar și printre susținătorii „pieței”.

Da fapt, multe din politicile actuale care vizează inflația au retorica luptei împotriva inflației, dar demonstrează în realitate o teamă de deflație, practica fiind de fapt inflaționistă. O abordare larg acceptată pentru analiza acestei

democratic de după cel de-al Doilea Război Mondial – criza din prezent este eșecul keynesianismului, nu un eșec al pieței și încrederii în piață.

I.S.: *Keynesianismul pare că a fost resuscitat în media și în mediul academic*

probleme se află în cartea lui John Taylor *Getting Off Track*, în care sunt discutate devierile recente de la regula lui Taylor în politica băncilor centrale, în încercarea lor de a „îndulci” corecțiile pieței. Acest lucru n-a făcut decât să alimenteze alocările greșite prin credite excesivă.

În plus, există o legătură între aceste două elemente – expansiunea monetară a creditului și iresponsabilitatea fiscală –, sursele sale intelectuale putând fi identificate în doctrina keynesiană și în practica instituțiilor keynesiene. Nu pot să subliniez destul de influență uriașă a avut keynesianismul asupra politicii economice din Occidentul

de criza economică, dar spuneți că de fapt nu ne-a părăsit niciodată, ci dimpotrivă, a fost întotdeauna la lucru.

P.J.B.: Teoriile proaste nu ne-au părăsit niciodată, ne-am făcut doar iluzia că le-am eliminat. Ideile keynesiene au generat instituții keynesiene ce aveau ca scop colectarea de date keynesiene pentru a formula și testa politici keynesiene. Nu este ceva foarte complicat: ideile proaste produc politici proaste, care la rândul lor dau rezultate proaste. Keynesianismul trebuie învins, și motivul este simplu: lăsat liber, keynesianismul distruge ca o boală țări întregi, dând frâu liber înclinațiilor naturale ale guvernului.

Cum am spus mai devreme, acestea ne așază inevitabil într-un ciclu al deficitelor, datoriiilor de stat și devalorizării monedei.

I.S.: *Care ar fi calea de ieșire din criză?*

P.J.B.: Acum? Să lăsăm băncile insolubile să pice, să lăsăm prețurile să coboare, afacerile să dea faliment și forța de lucru să treacă în șomaj. Nu spun că nu e dureros. Dar resursele vor fi realocate rapid prin intermediul ajustărilor pieței. Uitați-vă în trecutul corecțiilor severe, „neîndulcite”, ale pieței – acestea au fost dureroase, dar foarte rapide, de exemplu Depresia din 1920. Când însă statul încearcă să împiedice corecția pieței, depresiile și recesiunile pot fi lungi și dureroase, de exemplu anii 1930 în Statele Unite, Japonia în anii 1990 și alte cazuri mai puțin cunoscute.

Pe termen lung, trebuie să găsim metode de a constrânge în mod eficient guvernarea să rupă acest ciclu de politici. Recomand *Tiger by the Tail* a lui F.A. Hayek sau *Democracy in Deficit* a lui James Buchanan drept lecturi obligatorii pentru toți cei care vor să înțeleagă problemele fundamentale cauzate de inflație și finanțarea deficitului. Hayek s-a luptat de-a lungul întregii sale cariere să găsească politici care să frâneze inflația și tendința politică de expansiune a creditului și a ajuns la concluzia că acest lucru nu poate fi realizat decât prin denaționalizarea monedei. La fel, și James Buchanan a încercat să găsească metode de a controla finanțarea în deficit prin intermediul contractului constituțional. A încercat, dar aceste metode nu au avut succes. Federalismul fiscal (guvernarea descentralizată) sau contractul constituțional sunt soluții notabile, dar cred că ar trebui să imaginăm și alte moduri de a constrânge tendințele naturale ale finanțării de către stat din deficit și prin inflație. Cred că ar trebui luate în considerare idei mai radicale, ce vizează puterea enormă de taxare și dimensiunea și aria de activitate a statului.

În concluzie – trebuie să restrângem statul și să lăsăm piața să corecteze dezechilibrele cauzate de eșecurile politicilor anterioare. Soluția noastră la problemele actuale nu este întărirea statului, ci restricționarea sa atât în dimensiune cât și în aria de activitate. Un stat care să protejeze, nu să restricționeze proprietatea privată, libertatea contractului și a schimbului. ■

Ciclul economic și expansiunea creditelor: consecințele economice ale banilor ieftini

— LUDWIG VON MISES —

Efectele manipulării politice a dobânzii

Expansioniștii nu se înșală afirmând că expansiunea creditelor aduce cu sine un avânt exploziv al afacerilor (*booming business*). Ei greșesc însă nesocotind faptul că o asemenea prosperitate artificială nu poate dura și va sfârși inevitabil printr-un declin abrupt (*slump*), o depresiune generalizată.

Atunci când rata dobânzii determinate de piață este redusă prin expansiunea creditelor, multe proiecte care înainte erau socotite neprofitabile capătă o aparență de profitabilitate. Antreprenorul care își asumă executarea lor va trebui să constate însă, cât de curând, că a luat în calcul date eronate. El a socotit pornind de la prețurile factorilor de producție corespunzătoare datelor pieței din faza timpurie a expansiunii creditelor. Acum însă, ca urmare a acestei expansiuni a creditelor, prețurile respective au crescut. Proiectul nu mai pare atât de promițător ca înainte. Fondurile omului de afaceri au devenit insuficiente pentru achiziționarea factorilor de producție necesari. Dacă expansiunea creditelor ar înceta, el ar fi silit să renunțe la planurile sale. Pe de altă parte, atâta vreme cât băncile continuă expansiunea creditelor, furnizând antreprenorilor „bani ușor de procurat”, aceștia nu văd motive de îngrijorare. Ei împrumută tot mai mult. Prețurile și salariile cresc exploziv. Toată lumea este fericită și convinsă că, de acum, omenirea a depășit definitiv condiția supărătoare impusă de raritate, atingând, în fine, prosperitatea veșnică.

În fond, toată această uimitoare bogăție este fragilă, un castel clădit din nisipul iluziilor. Ea nu poate dura. Nu există nici un mijloc de a substitui bunurilor de capital inexistente bancnote și depozite bancare fictive, acolo unde este nevoie de ele. Lordul Keynes, într-un moment de inspirație lirică, ne asigură că expansiunea creditelor este bagheta magică necesară pentru „miracolul [...] transformării pietrelor în pâine”¹. Din păcate, miracolul acesta, privit mai îndeaproape, nu este mai puțin îndoielnic decât orice alt truc din repertoriul fahirului indian.

Nu există decât două alternative

În primul caz, băncile expansioniste se cramponează până la capăt,

cu încăpățănare, de politicile lor și nu încetează de a furniza afaceriștilor banii de care au nevoie pentru a-și continua proiectele, în ciuda costurilor de producție supuse creșterilor inflaționiste. Ele sunt hotărâte să acopere permanent cererea tot mai mare de credite. Prețurile și ratele salariilor cresc exploziv. Cantitatea de bancnote și de depozite [bancare] crește nelimitat. În cele din urmă, publicul înțelege ce se petrece. Oamenii realizează că nu se va pune capăt producției unei cantități tot mai mari de substitute monetare și că, de aceea, prețurile vor continua să crească în ritm accelerat. Oamenii înțeleg că, în această situație, devine o prostie să păstrezi bani. Pentru a nu se număra printre victimele scăderii puterii de cumpărare a monedei, ei se precipită să cumpere bunuri la orice preț, indiferent dacă au sau nu nevoie de ele. Orice bun este preferabil banilor. Astfel apare fenomenul cunoscut în Germania anului 1923, când Reich-ul a dat un exemplu clasic de expansiune nelimitată a creditelor, sub numele de *Flucht in die Sachwerte*, precipitarea asupra valorilor reale. Întregul sistem monetar se prăbușește. Puterea de cumpărare a monedei se topește până la anulare. Oamenii recurg la troc sau la utilizarea unui alt tip de monedă, străină sau autohtonă. Criza se declanșează.

A doua alternativă presupune că băncile sau autoritățile monetare devin conștiente, înaintea omului de rând, de pericolele implicate într-o expansiune nelimitată a creditelor. Ele pun capăt, de bunăvoie, politicilor de suplimentare a cantității de bancnote și depozite bancare, încetând să mai satisfacă solicitările mediilor de afaceri pentru credite adiționale. Atunci se declanșează panica. Ratele dobânzilor ating cote excesive, ca urmare a nevoii acute de bani resimțite de numeroase firme, amenințate cu falimentul. Prețurile scad brusc, atunci când firmele amenințate încearcă să obțină fonduri aruncându-și stocurile pe piață, la prețuri de nimic. Activitățile productive se restrâng, muncitorii sunt disponibilizați.

Expansiunea creditelor conduce deci, în mod inevitabil, la o criză. În ambele cazuri, producția amplificată exploziv, în mod artificial, are soarta pecetluită. Pe termen lung, ea este sortită colapsului. Efectul pe termen scurt, perioada de prosperitate, se poate prelungi uneori mai mulți ani la rând. În acest răstimp, autoritățile, băncile

expansioniste și agențiile lor de relații cu publicul sfidează în mod arogant avertismentele economiștilor și se mândresc cu aparentele succese ale politicilor lor. Însă, când vine sorocul cel amar, ei se spală cu toții pe mâini.

Prosperitatea artificială nu poate dura, deoarece diminuarea ratei dobânzii, fiind de natură pur tehnică, fără nici un temei în configurația reală a datelor pieței, a falsificat calculele antreprenoriale, generând iluzia că anumite proiecte promit să fie profitabile, când, de fapt, cantitatea disponibilă a factorilor de producție era, dintru început, insuficientă pentru finalizarea lor. Înșelați de socoteli falsificate, oamenii de afaceri și-au extins activitățile dincolo de limitele permise de resursele de bogăție ale societății. Ei au subevaluat grosolan gradul de raritate al factorilor de producție, supraestimându-și capacitățile productive. Pe scurt, ei au irosit bunuri de capital rare, malinvestindu-le.

Am putea compara întreaga clasă antreprenorială cu un constructor care și-a luat sarcina să ridice o clădire, dispunând de o cantitate limitată de materiale de construcție. Dacă omul nostru supraestimează această cantitate, el va concepe un plan pentru a cărui execuție mijloacele de care dispune se vor dovedi insuficiente. El va supradimensiona lucrările de amenajare a terenului și fundațiile și va descoperi abia mai târziu, pe măsură ce construcția avansează, că îi lipsește materialul necesar finalizării structurii. Însă această descoperire târzie nu este originea necazurilor sale. Ea nu face decât să dezvăluie erori comise în trecut. Ea mătură iluziile, punându-l pe constructor în fața crudei realități.

Nu se va insista niciodată îndeajuns asupra acestui punct, deoarece publicul, mereu în căutare de țapi ispășitori, este de regulă gata să dea vina pe autoritățile monetare și pe sistemul bancar pentru declanșarea crizei. Vina lor ar fi că, punând capăt expansiunii creditelor, au produs o presiune deflaționistă asupra comerțului. Este, desigur, adevărat că autoritățile monetare și băncile poartă responsabilitatea orgiilor expansioniste și a exploziei economice artificiale rezultate de aici, deși opinia publică, gata să aprobe întotdeauna, din toată inima, măsurile inflaționiste, n-ar trebui să uite că responsabilitățile nu le aparțin numai altora. Acestea fiind spuse, criza nu este o consecință a renunțării la

politica expansionistă. Ea este urmarea necesară și inevitabilă a unei asemenea politici. Singura întrebare care se pune atunci este dacă trebuie continuat expansionismul până la colapsul final al întregului sistem monetar și de credit sau dacă trebuie să i se pună capăt mai devreme. Cu cât i se pune capăt mai devreme, cu atât mai puțin grave vor fi daunele produse și pierderile suferite.

Opinia publică judecă total greșit fazele ciclului economic. „Explozia” artificială nu înseamnă prosperitate, afacerile bune fiind doar aparență înșelătoare. Pradă iluziilor, oamenii sunt induși în eroare; se acumulează malinvestiții și se consumă câștiguri aparente dar ireale, ceea ce revine, practic, la consumarea capitalului real. Depresiunea este procesul necesar de reajustare structurală a activităților productive la configurația reală a datelor pieței, i.e., la oferta de bunuri de capital și la evaluările publicului. Aceasta înseamnă că depresiunea este primul pas pe calea întoarcerii la normalitate, începutul însănătoșirii și fundamentul prosperității reale, întemeiate pe producția efectivă de bunuri și nu pe nisipurile mișcătoare ale expansiunii creditelor.

Creditele adiționale sunt binevenite într-o economie de piață numai în măsura în care ele reflectă o creștere a economiilor publicului larg, însoțită de creșterea derivată a cantității de credite reale. Așadar, conduita publicului este cea care furnizează mijloacele necesare pentru investiții adiționale. Dacă publicul nu furnizează aceste mijloace, atunci ele nu pot fi create prin magia nici unui truc bancar. Rata dobânzii, așa cum este determinată pe piața fondurilor de împrumut, nesupusă manipularilor politicii „banilor ușor de procurat”, exprimă disponibilitatea populației de a renunța în prezent la consumul unei părți din venitul efectiv câștigat și de a aloca această parte unei extinderi a proceselor de producție. Este un semnal adecvat, după care se ghidează oamenii de afaceri atunci când decid cât de mult să-și extindă investițiile și ce proiecte corespund sau nu volumului real de economii și de capital acumulat. Politica de reducere artificială a ratei dobânzii, sub cota ei de piață potențială, îi momește pe antreprenori, ademenindu-i să adopte anumite proiecte care nu se bucură de aprobarea publicului. Într-o economie de piață, fiecare membru al societății își spune cuvântul său în determina-

rea cantității de investiții adiționale. Nu există nici un mijloc de a înșela veșnic publicul prin manipularea ratei dobânzii. Mai devreme sau mai târziu, dezacordul publicului cu politica de supra-expansiune devine manifest. Și atunci, structura suspendată în aer a prosperității artificiale se prăbușește.

Dobânda nu este produsul mașinațiunilor unor exploatare lipsiți de scrupule. Decontarea bunurilor viitoare prin comparație cu bunurile prezente este o categorie permanentă a acțiunii umane, ce nu poate fi abolită prin măsuri birocratice. Câtă vreme vor exista oameni care preferă un măr disponibil astăzi unui măr disponibil peste 25 de ani, va exista dobândă. Nu contează dacă societatea este organizată pe baza proprietății private asupra mijloacelor de producție, așadar capitalistă, sau pe baza proprietății publice, așadar socialistă sau comunistă. Într-adevăr, pentru orientarea afacerilor unui guvern totalitar, dobânda, i.e. evaluarea diferită a

bunurilor prezente față de cele viitoare, joacă același rol ca și în capitalism.

Desigur, într-o economie socialistă, oamenii sunt lipsiți de mijloacele exprimării și impunerii propriilor lor judecăți de valoare, și numai judecățile de valoare ale puterii politice contează. Unui dictator nu-i pasă dacă masele aprobă sau nu volumul [de resurse] alocat de el consumului curent sau pe cel alocat investițiilor adiționale. Dacă dictatorul investește mai mult, reducând astfel mijloacele disponibile pentru consumul curent, populația trebuie să mănânce mai puțin, și să nu comenteze. Nici o criză nu se declanșează, deoarece supușii n-au nici un mijloc să-și manifeste insatisfacția. Într-un sistem de piață însă, cu democrația economică ce îl caracterizează, supremația o dețin consumatorii. Cumpărând sau abținându-se să cumpere, ei hotărăsc pierderile sau profitul antreprenorial. Opțiunea lor este criteriul definitiv al activităților productive.

Finalul inevitabil

Este esențial să reținem că ceea ce determină declanșarea crizei economice este dezaprobară de către public a întreprinderilor expansioniste, induse prin manipularea ratei dobânzii. Colapsul edificiului ridicat din cărți de joc este o manifestare a democrației procesului de piață.

În zadar se obiectează că publicul agreează politica banilor ieftini. Masele sunt induse în eroare de aserțiunile pseudoexperților, după care banii ieftini pot asigura prosperitatea fără nici un fel de cost. Aceștia nu înțeleg că investițiile nu pot fi extinse decât în măsura în care se acumulează capital suplimentar, prin economisire. Ei sunt induși în eroare de poveștile de adormit copiii născocite de utopiștii monetari (*monetary cranks*), de la John Law și până la maiorul C.H. Douglas. Însă realitatea nu este o poveste de adormit copiii; ceea ce contează este atitudinea

oamenilor. Dacă populația nu este dispusă să economisească mai mult, reducându-și din consumul curent, atunci mijloacele unor extinderi substanțiale ale investițiilor lipsesc. Aceasta înseamnă că ele nu pot fi furnizate prin tipărirea de bancnote sau prin împrumuturi acoperite numai de o trăsătură de condei în conturile bancare. [...]

✎

¹ *Paper of the British Experts*, April 8, 1943.

Nota redacției: Extrase din memoriul datat 24 aprilie 1946, redactat de Ludwig von Mises, în calitate de consultant, în limba engleză, pentru un grup de oameni de afaceri și publicat postum, sub titlul „The Trade Cycle and Credit Expansion: The Economic Consequences of Cheap Money“, în L. von Mises, *On the Manipulation of Money and Credit*, P. Greaves, Jr., ed. (Dobbs Ferry, NY: Free Market Books, 1978). În românește de Dan Cristian Comănescu. ✎

Politicile intervenționiste vor accentua criza economică

— INTERVIU CU TOM PALMER —

Închiderea piețelor a devenit un fenomen obișnuit. Există însă câțiva economiști, cei autentic liberali și libertarieni, care susțin că aceste acțiuni ale guvernelor naționale nu fac altceva decât să conducă la stagnare economică sau să înrăutățească situația economiei globale în general. Printre acești sceptici se numără și renumitul teoretician liberal, Directorul Universității Cato, Tom Palmer. Într-un interviu acordat revistei rusești *Expert* în timpul vizitei sale în Kazahstan în februarie 2009, Tom Palmer a vorbit despre posibilele consecințe ale deciziei guvernelor de a respinge principiile liberului schimb și a adus argumente împotriva intruziunilor politicului în economie. Interviuul a fost tradus și adaptat pentru *Idei în Dialog* de Catinca Hanganu și Olga Nicoară cu permisiunea autorului. ✎

Expert: *Domnule Palmer, în prezent dorința multor țări de a-și păstra propriile piețe duce la apariția unor politici protecționiste. Care sunt consecințele unor astfel de măsuri?*

Tom Palmer: Protecționismul este, fără îndoială, un mare pericol pentru economia mondială și experiența ne-a arătat-o de mai multe ori. Ca răspuns la criza pieței bursiere din 1929, Congresul Statelor Unite a adoptat o serie de măsuri care merită catalogate printre cele mai proaste legi din istoria Statelor Unite. Pe 17 iunie 1930 a fost adoptată Legea tarifului Smoot-Holly, un act legislativ ce-și propunea protejarea industriei americane în timpul crizei financiare.

Consecințele au fost dezastruoase: exporturile Statelor Unite au scăzut cu peste 50% în acel an. Acest lucru s-a întâmplat pentru că politicienii nu înțeleg principiile liberului schimb. Exporturile sunt cele care acoperă importurile. Astfel, dacă alegi să îngreunezi procesul de import, în mod automat vei îngreuna și procesul de export. În plus, legea ce reglementa prețurile a cauzat o reacție de protecționism în lanț în întreaga lume. În mai puțin de doi ani, comerțul mondial a fost aproape distrus, scăzând cu 70%. Acest exemplu arată că protecționismul este o cale sigură către prăbușirea totală a economiei globale și, în consecință,

duce la sărăcie și suferință. Acest lucru se aplică la fel de bine în Uniunea Europeană, Statelor Unite sau oriunde pe glob. O politică protecționistă va avea un efect devastator asupra exporturilor.

Expert: *Cât de puternici sunt susținătorii protecționismului în lume?*

T.P.: Preferința pentru protecționism poate fi observată și în țările vest-europene. Congresul american a adoptat un plan de salvare a economiei Statelor Unite ce conține o secțiune numită „Cumpără produse americane!“ Toți economiștii au fost împotriva acestei idei, dar, din păcate, nu sunt foarte mulți economiști în Congres. Sper că

această secțiune va fi revizuită, pentru că altfel următorul slogan care va apărea va fi „Cumpără produse americane, pentru că nimeni altcineva nu o mai face!“ Același lucru se va întâmpla în cazul unei măsuri de tipul „Cumpără produse românești sau europene!“ Pur și simplu nimeni altcineva nu va mai cumpăra produsele respective.

Expert: *În prezent se încearcă totuși reducerea barierele tarifare la export...*

T.P.: Eu consider că aceste bariere tarifare ar trebui să fie egale cu zero. Acesta este nivelul optim de taxare a importurilor și exporturilor – zero.

Expert: *Considerați că există posibilitatea să se producă un proces opus*

globalizării, în cadrul căruia fiecare țară să încerce să facă față crizei de una singură?

T.P.: Mă tem că acesta este un scenariu plauzibil, dar care va avea efecte dezastruoase. Imaginați-vă că fiecare casă devine un producător autonom. Imaginați-vă că fiecare gospodărie trebuie să funcționeze independent, să producă de una singură mâncare, medicamente și haine. Fără îndoială, în acest caz am trăi într-o sărăcie lucie. Ar fi mult mai bine să dai unele din produsele tale în schimbul produselor vecinilor – să le dai lor ceea ce tu poți produce mai bine și să cumperi de la ei ceea ce ei pot produce mai eficient decât tine.

Comerțul stradal între vecini nu este cu nimic diferit de comerțul internațional, chiar dacă în ultimul caz bunurile traversează granițele țărilor. Acesta este un lucru extrem de important, dar care este adesea trecut cu vederea. Prea mulți oameni consi-

deră că cel mai important este ca țările lor să încheie acorduri comerciale cu Statele Unite, Japonia sau Europa. Această abordare este defectuoasă, pentru că duce la ignorarea posibilității beneficiilor în urma unui schimb liber cu țările vecine. De aceea, consider că fiecare stat are posibilitatea să se protejeze tocmai prin micșorarea barierelor și obstacolelor ce stau în calea comerțului. Asta înseamnă că la tarife mai puține și mai mici vom avea un schimb comercial mai liber.

Expert: Dar alternativa la globalizare nu mai este izolaționismul, ci o abordare regională; în această situație, o țară își extinde activitatea economică dincolo de propriile granițe către un număr limitat de parteneri, formând unități compacte precum Uniunea Europeană sau CSI.

T.P.: Consider că această abordare este de asemenea greșită. Schimbul comercial trebuie să fie liber pentru toată lumea, nu doar pentru parteneri comerciali speciali. Legea ar trebui să stabilească egalitatea în relațiile comerciale. Politica urmărită de liderii europeni a dus la o creștere semnificativă

este politica comercială unilaterală care conferă aceleași drepturi tuturor. Georgia și Estonia au adoptat această atitudine și ea s-a dovedit mai mult decât benefică. Chiar și în timp ce Georgia era implicată în recentul război, economia ei a continuat să crească, în ciuda unei înfrângeri politice totale. În tot acest timp, Georgia a continuat să-și exporte produsele în întreaga lume. Situația ar fi fost, evident, și mai bună dacă la acea dată Rusia, Osetia de Sud și Abhazia ar fi format toate o zonă de liber schimb. Situație care, cu siguranță, ar fi diminuat și posibilitatea iscării aceluia război.

Unul din motivele ce stau la baza teribilului incident cu Abhazia a fost și faptul că precedentul guvern georgian a interzis importurile din Abhazia, ceea ce a fost fără îndoială o decizie nebunească.

Pe locul doi s-ar afla politica multilaterală prin care toate țările implicate își propun reducerea barierelor comerciale.

Cel de-al treilea loc ar fi ocupat de tratate bilaterale sau de o abordare regională. În principiu, această politică ar avea efecte pozitive, dar mai reduse ca intensitate decât o politică multilaterală sau de deschidere comercială unilaterală. Acest fapt are și o explicație logică. Costul adițional al unor produse datorat transportării lor din China în Statele Unite este mai redus decât costul datorat transportării lor din Chicago în Texas, și asta deoarece transportul maritim este cu atât mai ieftin cu cât volumul transportat este mai mare.

Blocul regional ideal depinde neapărat de un parteneriat cu țările vecine. Dacă ar fi așa, atunci parteneri preferențiali în blocul de pe coasta Pacificului ar fi: Chile, Ecuador, Peru, Mexic și Statele Unite. Iar în blocul de pe partea cealaltă a oceanului, Rusia, Coreea și China. Evident, nu sugerez că așa ar trebui să stea lucrurile, ci dimpotrivă, încerc să subliniez cât de absurd sună politica comerțului regional.

Singura preocupare pe care ar trebui să o avem este asigurarea unei baze pentru liber schimb. Nu e nevoie de planuri de acțiune sau ceva de genul acesta. Trebuie doar să aducem tarifele la nivelul zero. Acum, în aproape toate cazurile, un acord comercial de 600 de pagini nu are ca rezultat un cadru legal în interiorul căruia schimburile să fie libere. Și asta se întâmplă deoarece fiecare pagină conține un anumit privilegiu secret conferit unui anumit reprezentant al unei anumite industrii. Poți scrie un acord comercial pe o singură foaie de hârtie, specificând că tarifele sunt zero – și asta ar fi suficient.

Expert: Pe lângă restricțiile comerciale putem observa o altă tendință, întărirea rolului statului în economie, mai precis în sectorul financiar, Statele Unite fiind un exemplu în acest sens. Care este părerea dumneavoastră cu privire la rolul statului ca organism de reglementare financiară și economică?

T.P.: Acesta este un lucru îngrozitor. Și spun asta nu pentru că privesc eu lumea cu anumiți ochelari. Măsurile de acest tip trimit mesaje greșite tuturor jucătorilor de pe piața financiară. Mă refer acum la bine cunoscutele active problematice, în cazul Statelor Unite. După cum știți, există atâtea credite

ipotecare pe baza cărora s-au emis garanții financiare care până la urmă au fost suportate din banii contribuabililor.

Acest tip de garanții au fost distribuite în întreaga lume. Companiile private ce se ocupă cu evaluarea și re-evaluarea acestor garanții au averizat din timp cu privire la posibilele probleme ce ar putea apărea pe piața ipotecară. Însă aceleași companii private nu au avut nici o reacție când Congresul american a aprobat cele 800 de miliarde de dolari pentru programul TARP (*Troubled Asset Relief Program*, prin care guvernul cumpără tocmai aceste active problematice – nota trad.), ce era menit să rezolve problema acestor datorii active. Această decizie nu a permis profesioniștilor în domeniu să evalueze corect portofoliile existente și să reglementeze situația pe piață. În schimb, ne-am confruntat cu toții cu o mare incertitudine. Ca urmare a acestui fapt, mulți jucători au ales pur și simplu să nu mai intre pe piață, ci să-și păstreze economiile în numerar. Aceasta este explicația pentru deteriorarea situației în lume.

Ce se întâmplă de fapt acum, atât în Statele Unite cât și oriunde în lume? Guvernul spune „Fă asta, nu face cealaltă, investește în aceste sectoare industriale și nu investi în celelalte”. Un bun exemplu este situația celor de la General Motors, pe care guvernul i-a ajutat cu subvenții și cărora le-a facilitat împrumuturi ipotecare. În tot acest timp funcționează foarte eficient și profitabil în Statele Unite o industrie producătoare de mașini în Ohio, Tennessee și Carolina de Sud. Dar acele mașini sunt produse numai de firme germane sau japoneze și, deși Congresul a refuzat să susțină financiar firmele americane, Henry Paulson (Secretar, Trezoreria Statelor Unite) a acționat în ciuda refuzului Congresului, oferind bani companiilor Chrysler și General Motors. De acest gest, demn de un rege american al mașinilor, domnul Paulson este foarte mândru în prezent. Însă ultimul lucru de care avem nevoie acum este un rege.

Expert: Există totuși altă soluție pentru ieșirea din criza actuală, alta decât infuzia de capital în anumite industrii?

T.P.: Da. Cea mai bună politică ar fi să nu facem nimic. Dar pentru politicieni acest lucru s-a dovedit a fi dificil. Să ne amintim, din istoria recesiunilor, anul 1920, imediat după Primul Război Mondial, când a avut loc o criză financiară extrem de serioasă. Aceasta a durat doar un an, între 1920 și 1921, tocmai datorită neintervenției din plan politic. Cu totul altfel s-a întâmplat în 1929. Atunci, politicile protecționiste, planurile de stimulare care au dirijat capitalul către anumite industrii și lucrări publice, plus războiul, au făcut din criza din 1929 cea mai lungă criză economică din istoria Statelor Unite. Recesiunea a durat până în 1946.

Dacă vreți, situația actuală e ca o mahmureală. Ieri te-ai distrat, azi te trezești cu o durere de cap. Poți să bei o cafea, să ignori durerea de cap și să te apuci de treabă. Sau poți să mai bei o vodcă. Acesta este modul în care sunt gândite politicile actuale: cea mai bună metodă de a scăpa de mahmureală este încă un pahar cu vodcă. ☞

a prețurilor produselor în Europa. Aș spune că s-au sufocat de unii singuri.

Dacă ar fi să fac un top al politicilor comerciale, aș spune că cea mai bună

Mecanisme ale crizei

— IONUȚ STERPAN —

NE putem reprezenta nucleul crizei financiare sub forma unui balon uriaș care mai întâi se umflă cu speranțe false și în cele din urmă se sparge odată cu ele. Aceasta a fost traiectoria bulei economice.

Vom trece împreună în revistă câteva mecanisme economice suprapuse, ce și-au susținut unul altuia efectele în direcția creșterii ei intolerabile: excesul de creditare în general, excesul de creditare în zona imobiliară, socializarea pierderilor, schemele Ponzi, asimetria informației deținute de principalii interesați și agenții lor. Într-o anumită măsură toate sunt tipare naturale, în sensul că le regăsim și în interacțiunile umane de schimb liber; însă, ca întotdeauna, vom vedea că au fost amplificate nefast de intervenția statului.

Pentru a înțelege cele șase mecanisme care stau la baza explicațiilor crizei trebuie să ne asumăm două opțiuni metodologice extrem de fertile: prima, să nu vorbim de speranțe și deziluzii ca atare, ci doar de manifestările lor în acțiune, de investiții și falimente. În economie supraevaluarea înseamnă suprainvestiție, iar recunoașterea că valoarea unui tip de bunuri și proiecte s-a dovedit mai mică decât credeam e echivalentă cu prăbușirea prețurilor. A doua, să tratăm valoarea autentică a bunurilor supuse schimbului drept manifestă în interacțiunile libere și informate. Prețul corect al unui bun supus schimbului în raport cu care judecăm o investiție ca fiind în exces e indicat de nivelul la care agenții informați dintr-o piață liberă renunță efectiv la alte bunuri în favoarea lui. În această lumină trebuie privite formulele „supracreditare“, „supraevaluare“, „creștere artificială a investițiilor“.

Politica de supracreditare

Principiul conform căruia valoarea este manifestă în schimb se aplică și schimburilor care iau în calcul trecerea timpului. Fenomenul dobânzii reflectă preferința general umană de a avea livrat ceva mai repede decât mai târziu, iar mărirea dobânzii măsoară intensitatea acestei preferințe. Dobânzile sunt și ele prețuri, prețurile așteptării. Prezența unor dobânzi mari semnifică preferința generalizată pentru consumul imediat sau pentru investiții pe termen scurt. Sau, ceea ce e același lucru spus invers, o rată mare a dobânzii manifestă disponibilitatea redusă a pieței de a economisi.

Rata dobânzii transmite o informație crucială antreprenorilor. Ea le ghidează planurile de alocare a resurselor în proiecte pe termen lung mai degrabă decât scurt, tocmai pentru că ei canalizează resursele către orizontul temporal care promite mai mult profit. Alocarea conformă acestor semnale este de regulă și eficientă: resursele merg acolo unde sunt dorite mai urgent și valorificate mai productiv.

Dobânzile mici vor da același semnal și dacă au fost micșorate artificial prin politicile de creditare ușoară. Însă așteptările antreprenorilor cu privire la disponibilitatea reală de a consuma resursele în orizontul apropiat vor fi teribil înșelate. Ei vor demara proiecte pe termen lung ca și cum piața ar fi dispusă să economisească, nu să consume rapid resursele. Cererea reală mare în orizontul apropiat va crește prețul acelorași resurse care conform calculelor trebuiau să servească drept capital în proiecte pe termen lung. Din cauza distorsiunii semnalului dat de mărirea dobânzilor, *boom*-ul economic a fost înșelător, bula se sparge și urmează o perioadă a pierderilor.

Deși agenții privați pot lua în calcul faptul că semnalul este distorsionat, ei rămân captivi noilor reguli generate politic. Presați de concurență, nu vor putea lăsa să scape ocazia creditelor ușoare chiar dacă știu că și ei înșiși contribuie la creșterea bulei.

Politica de favorizare a zonei imobiliare

Excesul de credite a luat drumul sectorului imobiliar în primul rând datorită politicii statului american de a subvenționa cumpărarea caselor de către oameni care în mod obișnuit nu și le permiteau. Acest lucru a fost posibil printr-o serie de acte legislative și prin presiuni asupra companiilor gigantice de investiții Fannie Mae și Freddie Mac de a oferi garanții de solvabilitate pentru credite ipotecare cu risc înalt. În general, și în eventualitatea neplăților, Fannie și Freddie cumpărau mii de ipoteci, le regrupau în pachete derivate de creanțe (drepturile creditorilor asupra debitorilor) conținând grade de risc diverse și le revindeau pe piața financiară. Așteptarea generală că statul este garantul noilor împrumuturilor a încurajat o cursă a băncilor în acordarea acestor credite.

Întregul mecanism s-a desfășurat pe fundalul unei particularități structurale a sectorului imobiliar: dacă în timpul traiectoriei ascendente a bulei într-un sector de afaceri obișnuit investitorii anteriori ajung martorii unor noi valuri de investiții, cererea adițională pentru capitalul necesar va duce și la o creștere a prețului capitalului necesar pentru continuarea proiectului. Antreprenorii sunt conștienți că creșterea investițională ulterioară propriei investiții aduce cu ea acest risc care acționează ca o frână pentru investiții. În sectorul imobiliar însă lucrurile stau mai bine: aici creșterea bulei și a prețurilor crește valoarea unui bun pe care deja îl dețin. Pe acest fundal, intervenția statului pe piața imobiliară a dus la o explozie a cererii de case care a crescut ratele plăților la cote amețitoare. Curând acest lucru s-a reflectat și în pachetele derivate de creanțe și, inevitabil, o masă critică de cumpărători au intrat în incapacitate de plată. Bula și-a început traiectoria descendentă.

Politica de socializare a pierderilor

Așteptarea ca Fannie și Freddie să preia riscurile cumpărătorilor obișnuiți a fost cuplată cu o așteptare mai largă care a împins lucrurile în aceeași direcție: anume că statul garantează solvabilitatea companiilor Freddie și Fannie însele. E ușor de înțeles că investitorii își iau riscuri majore în umbra așteptării socializării consecințelor negative, așteptării că în cele din urmă plătitorii de taxe sunt cei ce suportă eventualele pierderi. Argumentul politic la vedere este următorul: dacă falimentul clasic al unor companii atât de mari ar antrena valuri largi de rele colaterale, atunci e preferabilă răscumpărarea pierderilor de către stat, sau cel puțin o falimentare lină asistată de bani publici. Raționamentul e însă greșit, pentru că atunci când instituționalizăm tocmai deresponsabilizarea agenților cu putere investițională mare crește riscul tot pentru colaterali.

Asimetria informației deținute de principalii interesați și agenții lor

Cea mai vizibilă instanță a problemei principal-agent în contextul discuției este cea dintre investitorii de bază și managerii lichidităților pe piețele financiare. În general, managerii aflați în poziția de a deține informații speciale pot să-și folosească sistematic avantajul în dauna deținătorilor de acțiuni. Acum l-au folosit pentru a-și asuma riscuri în tranzacții speculative cu randament mare pe termen scurt. Cum am putea alinia interesele brokerilor cu ale proprietarilor? Ce anume i-ar putea face pe dealeri să investească în proiecte mai sigure sau să internalizeze riscul? Răspunsul adeptilor pieței este designul instituțional al agențiilor de rating. Răspunsul etatiștilor este designul agențiilor reglementative. Surpriză însă, ambele trimit la o nouă instanță a aceleiași probleme, noi agenți de mediere a intereselor proprietarilor de bază. Noii agenți vor performa la fel de slab atâta vreme cât schemele de compensare includ bonusuri pentru câștig, dar sunt înscrise în cadrul politic al socializării pierderilor. De altfel, problema principal-agent este mai degrabă caracteristică politicii în general decât acțiunilor colective din companii. Relația cetățean-legislator și legislator-birocrat, sunt situații structurale severe de asumare a riscurilor pe banii altora.

Reflexia estimării valorii în valoarea însăși

Schimburile pe piața financiară au influențat creșterea prețurilor la imobiliare și din cauza obscurității pachetelor uriașe de creanțe tranzacționate, cu alte cuvinte din cauza absenței unor informații din piețele de bază. Nu ar

trebui însă ca tranzacțiile brokerilor să ofere un tablou fidel al valorilor de bază? Cum se face că piața a permis brokerilor să le exagereze valoarea? Într-o anumită măsură, și pentru că ei sunt conștienți că propriile tranzacții pot influența situația de la sol în direcția dorită. Acesta este mecanismul reflexivității. Mărirea unei achiziții sau investiții într-un proiect este și o estimare a valorii proiectului, dar contribuie în același timp și la creșterea valorii lui. Investitorii influențează cursul lucrurilor tocmai pentru că își „exprimă opinia“ cu privire la cursul lucrurilor.

Mecanismul reflexiv este prezent în multe sfere ale interacțiunii umane. Aproape întotdeauna există o miză performativă în exprimarea opiniilor în public. Exemplele la îndemână sunt talk-show-urile politice: sub aparența mizei cognitive, actorii întreprind acțiuni.

Schemele Ponzi

Spre deosebire de investițiile obișnuite al căror randament vine din vânzările unor bunuri pe piață, în schemele investiționale Ponzi investitorii sunt plătiți doar din banii investitorilor ulteriori. Singura șansă să fie plătiți este ca mulți alții să intre mai departe în joc, aici stă unica sursă a valorii. Participanții la bula speculativă pot ști acest lucru, ca în cazul Caritas, sau să fie păcăliți că e o vorba de o investiție obișnuită – cazul Madoff. De cele mai multe ori însă, fără să fie vorba de intenții de fraudare, evaluarea caracteristică jocurilor Ponzi este suprapusă în doze obscure peste evaluările pe care agenții le dau proiectelor investiționale obișnuite, crescându-le prețul. Unii agenți economici cumpără acțiuni în așteptarea că vor urma noi cereri ce le vor crește valoarea fără să judece independent capacitatea productivă a proiectului. Alții pot urma investitorii anteriori, în absența altor estimări independente, intrând și ei cu propria investiție, care va multiplica efectul de supraevaluare.

Și investițiile în anticipare, și cele prin imitație contribuie la creșterea bulei. Însă realitatea imitației și a mutărilor anticipative nu poate fi imputată sistemului capitalist, ci alegerii umane în general în condiții de informare incompletă. Mulți pot vota cu Ion Iliescu nu pentru că ar avea o evaluare independentă, ci pentru că toată lumea votează așa. În plus, știm că la originea anticipării unor noi investitori în imobiliare stăteau mai ales asigurările politice în direcția creditării ușoare.

În concluzie, fiecare dintre mecanismele trecute în revistă constituie vulnerabilități ale pieței. Din această cauză nu putem defini pur și simplu valoarea drept manifestarea preferințelor pe piața reală. Dar deși piața poate avea insuccese după orice criteriu rezonabil al eficienței formulat abstract, după aceleași criterii, eșecurile statului sunt mult mai severe. Într-un sistem mixt, intervențiile statului în piață vor amplifica mereu distorsiunile. 🐾

Către apoteoza socialismului monetar

— VLAD TOPAN —

CINEVA spunea că cel care vrea să facă lumea un loc mai bun ar face bine să înceapă cu el însuși; și că asta îl va ține ocupat o vreme. Cred că acest lucru este valabil și în criză. Dar nu pot să nu indic, în cele ce urmează (nu de la mine citire, ci de la acea parte a tradiției de gândire economică la ale cărei teze subscriu), sursa problemelor cu care economia mondială (și România) se confruntă în prezent și cu al căror punct critic cred că încă nu ne-am confruntat. Spațiul disponibil aici îmi va permite să expun pe scurt problema principală – cauzele crizei – și să fac câteva considerații generale înainte de a încheia.

Scurtă expunere a teoriei crizei

Cea mai coerentă explicație a fenomenelor ciclice în economie este teoria zisă „austriacă”. Este denumită astfel deoarece cei mai importanți exponenți ai săi – Ludwig von Mises și F.A. Hayek, sau ulterior Murray Rothbard – au făcut parte din curentul de gândire economică inițiat de Carl Menger în Viena sfârșitului de secol XIX, rămas în istorie drept „școala austriacă”. Trăsătura principală a acestei explicații a crizelor – care o diferențiază net de celelalte – este aceea că se înscrie armonios în întregul corpus al teoriei economice, nefiind „scoasă din buzunar”, cum se spune, sau – mai academic – *ad-hoc*. Cu alte cuvinte, nu apelează la construcții de moment – cu atât mai puțin din afara teoriei economice (cum sunt încercările psihologizante de explicare a fenomenelor ciclice prin „supra-optimism” sau „super-pesimism” investițional, de pildă).

Identificând problema crizelor economice pe două coordonate – prezența erorii antreprenoriale în *masă* (falimentele, efective sau iminente și inevitabile, specifice perioadelor de criză) și faptul că acestea par să lovească *disproporționat* sectoarele din „amonte” ale structurii producției (sau producătoare de „bunuri de capital”) în raport cu cele mai apropiate de consumul final, la care s-ar putea adăuga și desfășurarea specifică pe scenariul de tip expansiune-contrație (*boom-bust*), eventual repetabil („ciclic”) –, teoria „austriacă” o pune pe seama intervenției guvernamentale. Mai precis, pe seama intervenției în sectorul monetar-bancar sau al „producției și comercializării banilor și creditului”. Căci în prezent acest sector este gestionat de către fiecare stat în regim de planificare centralizată, cu un monopol al băncii centrale în ceea ce privește producția de bani, coroborat cu o veritabilă cartelizare – sub auspiciile aceleiași băncii centrale – a sistemului bancar.

Elementul particular care stă la baza fenomenului crizei este așa-numita „re-

zervă fracționară” practică în sistemele bancare moderne. În cadrul acestora, distincția de manual – și de bun-simț – între depozitele „la vedere” și cele „la termen” nu se face decât retoric. Depozite la vedere ar însemna banii ținuți de populație în bănci, considerați oricând disponibili și aparținând deținerilor monetare prezente (conturile curente; conturile aferente cardurilor de debit; etc.); depozitele la termen ar fi economiile împrumutate băncii pe un anumit termen, care nu fac parte din deținerile monetare curente. Rezerva fracționară înseamnă procentul minim din sumele depuse la vedere în bănci pe care acestea sunt obligate să le păstreze.

Această rezervă din spatele depozitelor la vedere ar trebui să fie 100%, tocmai pentru că acești bani sunt „la populație”, conturile bancare de acest fel nefiind decât „un tip mai sofisticat de portofel”. Regulile actuale ale activității bancare – fapt universal, nu doar românesc – permit împrumutarea de către bănci și din aceste resurse, în limita unui procent stabilit de banca centrală (rata rezervelor minime obligatorii). De aici și ideea că se operează cu rezerve „fracționare” (nu sunt 1 sau 100%, ci subunitare). Or, dacă banii din depozitele la vedere sunt parțial dați mai departe cu împrumut, apar următoarele fenomene: se creează iluzia dublei disponibilități a unor resurse: pentru cei care au conturile la vedere, concomitent cu cei care au primit credite din „plusul de rezerve” peste rata minimă obligatorie; oferta de credite din sectorul bancar depășește economisirea reală a populației; băncile devin creatori de monedă (scripturală) și are loc fenomenul „expansiunii creditului” (o formă de inflație).

La ultimul punct începe să se întrevadă „criza”. Această expansiune a creditului – cu condiția să fie neanticipată ca atare de agenții economici – creează iluzia unor disponibilități de capital (economisire) în economie superioare celor existente în fapt. Lucrul acesta se vede și în tendința de scădere a ratei dobânzii sub nivelul pe care l-ar fi avut în absența expansiunii creditului. Ca urmare, proiecte antreprenoriale care anterior erau neprofitabile devin – în noile condiții de creditare – profitabile. Dar ele, realmente, nu sunt.

Se impune o precizare cu privire la semnificația ratei dobânzii. Ea reglează – înainte de orice aspecte legate de risc, inflație sau lichiditate – relația între bu-nurile (inclusiv banii) prezente și cele viitoare, semnificația sa pe piața creditului putând fi redată, simplificat, astfel: rata dobânzii arată cât de dispusă e populația să aștepte, renunțând la consum prezent în favoarea unui viitor anticipat mai mare, nefiind altceva decât prețul acestei „așteptări”.

Revenind: expansiunea creditului reduce artificial rata dobânzii, creând senzația falsă a disponibilității mai mari a populației de a amâna consumul prezent. Antreprenorii se lansează în proiecte investiționale mai ample (mai „lungi”). Cu „surplusul” de resurse din noile credite intră pe piață lăcitând pentru bunuri pe care le folosesc în producție. Aici se întâlnesc cu ceilalți întreprinzători și cu consumatorii care doresc totuși să consume în prezent mai mult decât își imaginează ei – induși în eroare de reducerea artificială a dobânzii. Cu atât mai mult va fi evidentă tensiunea când muncitorii prinși în noile proiecte de investire capătă salarii și le cheltuiesc pe bunuri de consum în concurență cu aceiași consumatori a căror disponibilitate de așteptare nu s-a schimbat. Această concurență are ca efect creșterea prețurilor. Pentru întreprinzători, acest lucru echivalează cu reconsiderarea profitabilității noilor proiecte de afaceri care acum nu mai par la fel de rentabile. Dacă fenomenul expansiunii creditului (neanticipată) continuă și sistemul bancar oferă noi resurse pentru continuarea proiectelor la scara la care au fost inițiate, situația se repetă, cu același deznodământ: prețurile vor crește în final și mai mult, asupra noilor investiții planând din nou spectrul unei rentabilități diminuate (sau inexistente). Când sistemul bancar este prea expus și alimentează cu noi credite tot mai greu (sau deloc) proiectele în discuție, se instaurează „senzația” de criză. Perioada anterioară de expansiune este înlocuită de o contracție. Apar falimentele „în masă”, cu toate consecințele neplăcute (necesitatea concedierilor, a reorientării activității etc.). Rata dobânzii va fi revenit la nivelul său real (mai mare). Retrospectiv, devine clar că anumite proiecte investiționale pur și simplu n-au fost sustenabile. Parafrazându-l pe Mises, s-au construit fundații pentru case cu trei etaje și cincisprezece camere când, de fapt, existau resurse doar pentru case cu cel mult două etaje și șapte camere. Și apare peisajul dezolant al unui șantier neterminat care nu merită (economic, în noile condiții) decât să fie lăsat în paragină (temporar sau chiar definitiv).

Sintetizând, criza reprezintă o disordonare intertemporală a structurii producției cauzată de scăderea artificială a ratei dobânzii în urma expansiunii creditului, posibilă prin sistemul rezervelor fracționare. În tot acest proces, banca centrală joacă un rol crucial, ea stabilind coordonatele în care expansiunea creditului are loc (rata rezervelor minime obligatorii; rata dobânzii de referință; „operațiuni de piață deschise” (*open market operations*) etc.).

Peste această sursă fundamentală a crizelor își mai pot face apoi simțită acțiunea alți factori agravanți, de regulă

tot din sfera intervențiilor guvernamentale: facilități pentru creditori neperformanți (ca în cazul *Community Reinvestment Act* din SUA – prin care se urmărea împroprietărirea cu câte o casă a fiecărui american, *indiferent* de bonitatea lui economică); scheme de garantare a creditelor care creează hazard moral; controale de prețuri care nu permit reajustarea în criză la nivelurile reale de piață; rigiditatea impusă prin lege a salariilor; proceduri greoaie și perverse de faliment; alte bariere instituționale care îngreunează realocarea capitalurilor către sectoarele realmente profitabile ale economiei (reglementări sociale, de mediu, fiscalitate apăsătoare etc.).

Soluția: libertatea monetară

Spațiul nu-mi permite să elaborez mai mult această explicație a crizelor¹. De asemenea, nu am loc să arăt aici cum ingredientele menționate mai sus operează și-n criza prezentă². Am dorit doar să atrag atenția că în toată discuția actuală asupra crizei, mai mult „simptomatologică”, întrebarea cea mai ocolită – singura care poate indica soluția fundamentală – este cea cu privire la *cauze*.

Dacă explicația dată crizelor mai sus este corectă, rezultă câteva lucruri: (1) că alternative naive ca planurile dlui Geoană de „evitare” a crizei nu există (după ce ai sărit de la etaje târziu să-ți pui problema evitării contactului cu solul); (2) terapia sănătoasă anticriză presupune a lucra la eliminarea cauzelor (reforma sistemului bancar cu rezerve fracționare în direcția rezervelor 100%); (3) planurile anticriză bazate pe noi intervenții guvernamentale în diverse forme (ajutoare de stat, subvenții, naționalizări) creează mai multe probleme decât rezolvă; (4) s-ar impune reconsiderarea întregului sistem monetar și bancar în direcția libertății monetare (producția privată de monedă cu tot ce implică ea³).

¹ Introduceri bune în problematică ar fi: L. von Mises, *Ciclul economic și expansiunea creditelor: consecințele economice ale banilor ieftini*, disponibil la www.misesromania.org/266/; *The Austrian Theory of the Trade Cycle*, disponibil la www.mises.org/tradcycl.asp, (ed. R. Ebeling); un tratament extins oferă Marius Spiridon, în *Ciclul în teoria economică modernă*, teză de doctorat, disponibilă la www.misesromania.org/468/.

² A se vedea articolele din ultima perioadă ale unor autori precum Robert P. Murphy sau Frank Shostak din secțiunea *Daily Articles* a www.mises.org.

³ Vezi M. Rothbard, *Ce le-a făcut Statul banilor noștri?*, Institutul Ludwig von Mises – România, București, 2006. ■

„Criza a fost cauzată de politicile inflaționiste“

— ◆ — RADU NECHITA — ◆ —

Criza economică ne pune în fața unor discrepanțe între estimarea valorii unor bunuri la un moment dat și estimarea valorii lor la un moment ulterior. Înainte de a vedea ce anume alimentează discrepanța, să ne ferim întâi de o capcană: timp de milenii, marii gânditori au încercat să determine o măsură obiectivă a valorii, prin analogie cu lungimea sau masa. Această căutare a fost și va fi mereu zadarnică, asemenea căutării pietrei filosofale de către alchimisti. Valoarea nu este ceva obiectiv, ci depinde de aprecierile subiective pe care le fac oamenii cu privire la diverse bunuri, fie ele schimbate pe piață sau nu. Valoarea bunurilor nu poate fi separată de trebuințele umane, de modul cum sunt percepute ele, de cunoașterea pe care o are fiecare cu privire la trebuințele proprii și la modalitățile alternative prin care pot fi satisfăcute. Ea nu poate fi separată nici de valorile la care trebuie să renunțăm pentru a satisface trebuințele respective (fie bunuri obișnuite, fie timp). Aprecierile noastre individuale se confruntă și se armonizează cu cele ale semenilor noștri în principal prin intermediul schimburilor realizate pe piață. Desigur, suntem nevoiți să ne corectăm propriile aprecieri cu privire la valoarea bunurilor și serviciilor atunci când „socoteala de acasă nu se potrivește cu cea din târg“.

Însă cele mai grave divergențe în aprecieri apar și persistă atunci când mecanismul prețurilor este perturbat de creația monetară. Este important să reamintim faptul că, de secole, banii sunt controlați de către un monopol aflat sub tutela autorităților politice. Situația a devenit mult mai gravă în ultimele decenii. De când s-a renunțat la convertibilitatea în aur, nu există practic nici o limită în calea creației monetare de către autorități. Rezultatul se manifestă sub forma unor rate ale inflației incomparabil mai ridicate decât în trecut. Creșterea continuă și generalizată a prețurilor generează și întreține iluzia unei prosperități facile, perturbă prețurile relative și încurajează investițiile în proiecte a căror rentabilitate este doar aparentă și se poate menține numai cu condiția accelerării inflației. Dacă acest proces continuă, se ajunge la hiperinflația care a ruinat clasa medie din Germania și l-a adus pe Hitler la putere. Un exemplu mai recent poate fi întâlnit în Zimbabwe, a cărui bancă centrală tocmai și-a redenominat moneda, la un curs de 1 trilion de dolari vechi pentru 1 dolar nou... Alternativa nu poate fi decât oprirea procesului inflaționist înainte ca el să distrugă întreaga economie. Acest lucru înseamnă destrămarea iluziilor și revenirea la realitate. Erorile băncii centrale pot fi amplificate de către băncile comerciale, mai ales atunci când ele contează pe indulgența autorităților în cazul eventualității falimentului. Situația este

aggravată de autorități, prin cadrul legislativ conceput pentru a deresponsabiliza și a încuraja asumarea de riscuri excesive. Este exact ceea ce s-a întâmplat în Statele Unite și în multe alte țări.

Pe o piață liberă [...] discrepanța dintre prețurile bunurilor pe piața de bază și prețurile lor reflectate pe piețele financiare nu este atât de mare pe cum se crede. Obligațiunile garantate cu ipoteci au avut valoare atât timp cât proprietarii locuințelor plăteau ratele și/sau atât timp cât valoarea locuințelor „reale“ era ridicată. Altfel spus, inflația a întreținut iluzia prosperității pe ambele piețe. Dar și destrămarea iluziei s-a produs pe ambele piețe. Obligațiunile „sub-prime“ s-au prăbușit mai mult decât altele pentru că erau garantate cu activele de cea mai slabă calitate. Mai mult de atât, prețurile pe piața financiară sunt mai flexibile, iar investitorii sunt mai sofisticăți, ceea ce în anumite situații poate conduce la scăderi mai mari decât pe piața reală doar pentru că sunt anticipate scăderi pe piața reală.

Reajustarea prețurilor

Procesul de ajustare a prețurilor la noile informații este firesc și binevenit. El are loc în permanență, chiar și atunci când piața funcționează „normal“. El este la originea tuturor câștigurilor de eficiență din economie, adică la originea tuturor bunurilor pe care le folosim în viața de zi cu zi. Datorită lui, pentru tot mai mulți oameni, această viață este mai lungă și mai plăcută decât în urmă cu 100, 1000 sau 2000 de ani. Problemele apar atunci când ajustările necesare sunt foarte ample. Ajustarea nu poate fi lină deoarece proiectele cu rentabilitate artificială și iluzorie sunt readuse la valoarea lor „reală“, care uneori se poate apropia de zero. Cu cât exesele creației monetare au fost mai mari, cu atât corecțiile sunt mai ample. Desigur, în procesul de corecție apar adesea erori de sens contrar, adică prețurile pot scădea prea mult, dar nu ne putem da seama dinainte de aceste erori. Singura modalitate de a cunoaște prețul corect este prin încercări succesive, prin corectarea permanentă a erorilor constatate, adică prin funcționarea pieței. Nu poate avea loc o ajustare nedureroasă pentru că s-au irosit resurse care ar fi fost folosite la alte proiecte, cu adevărat necesare. Ajustarea este previzibilă, în sensul că ea este inevitabilă, chiar dacă momentul exact al acesteia este imprevizibil. Dacă s-ar anticipa că în ziua Z iluzia se va disipa și va urma corecția, oamenii vor acționa în ziua Z-1. Ar fi bine să reamintim faptul că prețul de azi depinde de prețul de mâine, nu de prețul de ieri. Ajustarea nu poate fi calmă și uniformă deoarece fiecare încearcă să se pună la adăpost înaintea celui alt, ceea ce produce „înghesuială“ în rândul vânzătorilor și re-

duce numărul cumpărătorilor, deci are loc o scădere drastică și rapidă a prețurilor.

Mecanismul prețurilor este un sistem care sintetizează cunoașterea disponibilă în societate, adică tot ceea ce știe fiecare om în parte despre trebuințele sale și despre posibilitățile de satisfacere a acestora. El este în același timp și un mecanism de transmitere a cunoașterii, prin integrarea noilor informații în prețuri. Spre exemplu, o informație credibilă cu privire la o nouă posibilitate de producere a energiei la un cost mult mai redus decât în prezent va avea ca efect reducerea prețului la petrol și la alte forme convenționale de energie. Acest lucru va influența comportamentele oamenilor și prețurile altor bunuri în moduri care nu pot fi prevăzute în detaliu. Cu toate acestea, fiecare va încerca să anticipeze cât mai corect evoluția lor viitoare.

Reacția actorilor politici

La fiecare criză, decidenții politici acționează după un tipar ușor de recunoscut. În primul rând, ei nu vor recunoaște sau vor minimiza erorile trecute. Apoi, vor căuta alți vinovați. În funcție de contextul istoric și de orientarea ideologică, suspexii de serviciu sunt: guvernele precedente, dușmanii interni și/sau externi, minoritățile și străinii în general, organizațiile internaționale, multinaționalele, globalizarea și, în ultimă instanță, capitalismul, economia de piață în general. În al treilea rând, vor lua cât mai repede măsuri spectaculoase – trebuie să dea impresia că stăpânesc situația – fără să țină cont de consecințele negative pe termen lung sau de consecințele negative pe termen scurt dacă acestea sunt mai greu de observat. Oamenii politici reacționează astfel pentru că sunt oameni și pentru că sunt implicați în politică: tuturor ne este greu să ne recunoaștem erorile, dar sistemul politic favorizează comiterea lor și atenuează sancționarea acestora. Într-adevăr, în domeniul politic se privilegiază deciziile care au efecte pozitive pe termen scurt și/sau asupra unui grup bine determinat de indivizi, chiar dacă au efecte negative mult mai grave, atât timp cât acestea din urmă nu sunt ușor de identificat sau se vor manifesta pe termen mediu sau lung. Aici este diferența majoră dintre piață și politică: oamenii obișnuiți sunt interesați și de consecințele pe termen lung ale deciziilor lor, în timp ce oamenii politici sunt preocupați mai puțin de consecințele care se vor manifesta după alegeri. Expresia „după noi, potopul“ nu a fost rostită de un întreprinzător de succes...

Teorii macroeconomice defectuoase

Mediul academic, cel puțin în domeniul științelor economice, nu are „unitatea

de monolit“ pe care o sugerează folosirea singularului. Au existat mereu curente care au considerat intervenția guvernamentală drept mijloc de ameliorare a funcționării piețelor. Științele sociale au însă un dezavantaj teribil față de științele naturii din cauza faptului că erorile sunt mult mai greu de eliminat. Nici măcar tragedia experimentului comunist nu a fost suficientă să-i facă pe toți marxistii să-și schimbe părerea. Cu fiecare criză, ei devin mai vocali. În mod general, partizanii intervenției statului în economie găsesc noi argumente în timp de criză deoarece atunci coordonarea descentralizată, prin piață, nu mai funcționează la fel de bine cum suntem obișnuiți în perioadele normale. E suficient să ne gândim doar la experimentul comunist, ca să vedem că nu există o catastrofă suficient de mare încât să-l convingă și pe ultimul intelectual din domeniul științelor sociale că a greșit.

În mod similar, teoriile keynesiste revin la modă în perioadele de criză. Politicienii de-abia așteaptă să audă mesajul acestor teorii, care poate fi rezumat la ideea atât de plăcută maselor potrivit căreia pentru a te îmbogăți este suficient să cheltuiești mai mult. Toți keynesiștii cer acum creșterea cheltuielilor publice și a deficitelor bugetare. Au fost mult mai tăcuți în perioadele de creștere economică, atunci când teoria keynesistă recomanda excedente bugetare.

Evoluția fenomenului în România

Poate că principala slăbiciune a economiei românești este faptul că în continuare mediul economic este unul ostil inițiativei private. Orice întreprinzător român se poate simți dezamăgit și contrariat de locul ocupat de țara noastră în clasamentul întocmit de Banca Mondială cu privire la mediul de afaceri, „Doing Business Report“. El însă știe că acel loc este „meritat“. Pentru oamenii obișnuiți, riscurile cele mai palpabile sunt pierderea locului de muncă și/sau creșterea ratei la bancă din cauza creșterii ratei dobânzii și a deprecierei monedei naționale față de valuta în care a fost luat creditul. Este dificilă aprecierea în bloc a măsurilor luate. Până acum, impresia generală este de ezitare și incoerență: idei bune sunt abandonate sau anulate de inițiative demagogice. Un pericol mult mai mare decât criza îl reprezintă tocmai măsurile luate în grabă de politicieni pentru „rezolvarea“ acesteia și incertitudinea pe care ele o generează. Cel mai recent exemplu este impozitul forfetar, dar temerea mea este că lista rămâne deschisă. Această temere este împărtășită de întreprinzători și salariați, ceea ce înseamnă că autoritățile generează incertitudine în loc s-o atenueze. ➤

Nu salvați de la faliment Europa de Est

— BOGDAN C. ENACHE —

O NOUĂ criză subprime ține capul de afiș al știrilor. Dar, spre deosebire de originalul american, aceasta nu presupune numai căderea prețului caselor, ci căderea unor economii întregi. Țările din Europa Centrală și de Est, după ani de rate înalte de creștere economică alimentate de investiții vest-europene, se îndreaptă în momentul de față către o recesiune. Băncile care au furnizat mare parte din credit în perioada de avânt, deja afectate de probleme de lichiditate ca urmare a evenimentelor din SUA și din țările unde își au rezidența, se confruntă în momentul de față cu perspectiva unor mari pierderi pe împrumuturile făcute în jumătatea estică a continentului.

Odată cu criza economică din Statele Unite și din Europa occidentală s-a încheiat și avântul economic al țărilor emergente din Europa de Est. Înghețul pieței monetare în SUA și în economiile dezvoltate din Occident din vara lui 2007, urmat de o creștere a riscului de credit ca urmare a falimentului Lehman Brothers din septembrie 2008, a provocat o goană după lichidități printre investitori. În Europa de Est aceste evenimente s-au tradus în repatrieri de capital, un nivel mai redus al investițiilor străine și prime de risc mai ridicate. Încetinirea creșterii în economiile dezvoltate și, în cele din urmă, intrarea acestora în recesiune în a doua parte a anului trecut au dus la o diminuare a exporturilor Europei de Est, care a accelerat căderea economică a regiunii. Monedele est-europene au intrat în picaj.

Bănci prea mari pentru a da faliment

În Europa de Est, băncile au fost privatizate în anii 1990 și la începutul anilor 2000. Metoda preferată de privatizare a fost vânzarea – fie prin negocieri directe cu guvernul în funcție, fie printr-o licitație publică – a unui pachet majoritar de acțiuni la o bancă de stat unui mare grup bancar străin, considerat capabil să o restructureze și să treacă pe profit. Ca urmare, circa 80% din băncile din Europa de Est sunt deținute în prezent de mari grupuri financiare vestice, cum ar fi Raiffeisen sau Erste Bank din Austria, Swedbank din Suedia, Société Générale din Franța, UniCredit din Italia, KBC din Belgia, Bayern Landesbank din Germania ș.a.m.d.. Aceste grupuri bancare sunt printre cele mai mari în țările lor de origine, iar subsidiarele lor est-europene reprezintă o parte importantă din activele lor. Din cauza acestei expuneri

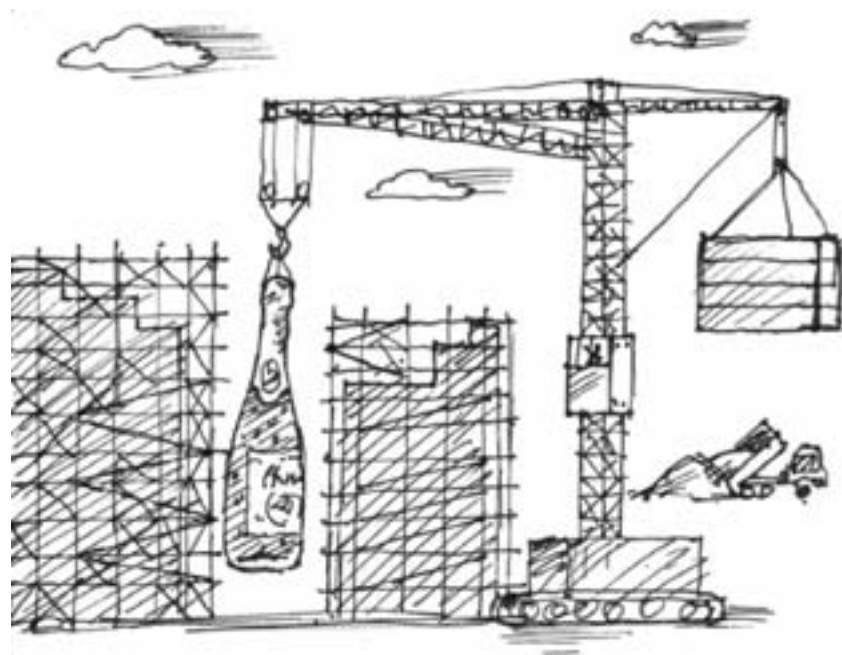
uriae pe Europa de Est, criza din regiune se dovedește acum critică pentru sănătatea lor financiară. Falimentul uneia singure dintre aceste bănci ca urmare a pierderilor pe operațiunile lor în Est ar pune serios în pericol stabilitatea sistemului financiar european.

În aceste condiții, Europa de Est pare să fi devenit debitorul subprime al Vestului. La fel ca debitorii ipotecari subprime din SUA, sectorul public și privat din țările est-europene este foarte îndatorat, în timp ce căderea monedelor din regiune și a producției înseamnă un venit și mai scăzut în viitorul imediat. Ca urmare a recesiunii din SUA și Europa de Vest, țările est-europene se îndreaptă, și ele, spre rate negative de creștere, iar cu acestea vine și riscul sporit ca țările din regiune să intre în incapacitate de plată.

Incapacitate de plată la orizont

Băncile din regiune au înțeles gravitatea situației. Nouă dintre cele mai expuse bănci occidentale, sub conducerea grupului Raiffeisen, au cerut Comisiei Europene (CE) și Băncii Centrale Europene (BCE) să vină în ajutorul țărilor estice pentru a evita, mai târziu, repercusiunile pe care neplata împrumuturilor le-ar avea asupra sănătății financiare a economiilor din vestul continentului. Țările cele mai expuse la o incapacitate de plată a Europei de Est sunt Austria, Franța, Italia, Belgia, Germania și Suedia. Numai Austria, de pildă, a acordat împrumuturi de 292 de miliarde de dolari Europei de Est, conform declarațiilor lui Josef Pröll, ministru de finanțe în guvernul de la Viena. Acestea reprezintă pentru Austria 70% din PIB.

Dar și Elveția, o țară nemembră a UE, reprezintă unul dintre marii creditori ai Europei de Est. Francul elvețian – ca urmare a dobânzilor reduse – a devenit moneda preferată pentru creditele ipotecare din regiune. Împrumuturile în franci elvețieni au atins 50% din totalul creditului ne-guvernamental în unele țări precum Ungaria sau Polonia. Conform unui raport al Morgan Stanley, bazat pe datele Băncii Reglementărilor Internaționale, datoria externă a Europei de Est a atins 1.600 de miliarde de dolari în septembrie 2008, din care 1.500 miliarde de dolari au fost furnizate de creditori vest-europeni¹. Numai între 2005 și 2008 volumul de credit extern absorbit de Europa de Est s-a majorat de trei ori. Aceste împrumuturi au adus profituri uriae băncilor occidentale din regiune și au fost, în mare măsură, responsabile pentru ratele medii de creștere de

6% PIB real cunoscute de majoritatea țărilor din regiune în ultimii 6–7 ani. Vânzarea de locuințe, de mașini și alte bunuri durabile de consum a explodat. În același timp, condițiile de acordare a creditelor au devenit din ce în ce mai relaxate. Așa cum se știe, băncile din România făceau reclamă la „credit doar cu buletinul”. Totul a funcționat bine atât timp cât creșterea economică era ridicată. Dar în momentul de față economiile Europei de Est se scufundă, șomajul este în creștere, iar datoriile acumulate în ultimii ani s-ar putea să nu mai fie plătite.

Cursuri de schimb, în picaj

Intrarea în incapacitate de plată este o posibilitate reală. Monedele din Europa de Est sunt în cădere liberă față de dolar, euro sau francul elvețian, fapt care face mult mai dificilă plata debitorilor denominate în valute occidentale pentru indivizi, companii sau guverne. În topul datornicilor conduc de la mare distanță țările baltice. Datoria externă a Estoniei este de 131% din PIB, cea a Letoniei – de 116%, iar a Lituaniei – de 72%. La un loc, țările Europei de Est trebuie să plătească creditorilor externi echivalentul a 400 de miliarde de dolari doar în acest an.

Mai mult, contracția economică duce la adâncirea unor deficite guvernamentale deja ridicate, într-un moment în care costul creditării și primele de risc au crescut semnificativ. Ca urmare a exodului de capital și a deficitelor de cont curent ridicate din regiune, monedele est-europene vor continua să se devalorizeze în raport cu euro și dolarul, deși forintul maghiar, zlotul polonez sau leul românesc au atins deja minime istorice. Deși băncile centrale din unele țări cum ar fi Rusia, Cehia, Polonia sau România au rezerve valutare importante și au intervenit pentru a frâna căderea cursului, dezechilibrele macroeconomice sunt atât

de mari încât criza din Europa de Est poate depăși în amploare criza valutară asiatică de la mijlocul anilor 1990.

Salvatorul FMI

Băncile nu sunt însă singurele care cer ajutor de la organisme europene sau internaționale, ci și guvernele. În toamna anului trecut, FMI a aprobat un împrumut de 16,4 miliarde de dolari pentru Ucraina, a cărei monedă – grivna – și-a pierdut mai mult de jumătate din valoare în ultimele șase luni, provocând o luare cu salt a caselor de schimb. Însă guvernul de la Kiev nu este capabil să reducă deficitul bugetar, iar nivelul inflației a sărit de 20% anual. Ungaria – țara cu cea mai mare datorie publică din regiune – a primit de asemenea un împrumut de 12,5 miliarde de dolari de la FMI, de zece ori mai mult decât o îndreptățește cota sa oficială, cât și 8,1 miliarde de dolari de la o facilitate specială a UE și un credit de 1,3 miliarde de euro de la Banca Mondială.

În octombrie anul trecut, la apogeul crizei internaționale de lichiditate, BCE a sărit de asemenea în ajutorul Budapestei, furnizând 5 miliarde de euro (6,5 miliarde de dolari) băncii centrale ungare într-un acord de swap pentru a crește lichiditatea de pe piața monetară. Acest eveniment a marcat o extindere importantă a rolului BCE. A fost pentru prima dată când banca, responsabilă pentru politica monetară a zonei euro, a împrumutat o țară din afara uniunii monetare. Ulterior, BCE a încheiat un aranjament swap și cu banca centrală din Polonia și nu este exclus să facă același lucru și cu alte bănci centrale din partea estică a UE.

În decembrie anul trecut, FMI, împreună cu UE, Banca Mondială și Suedia, a împrumutat de asemenea 10,5 miliarde de dolari Letoniei. În același timp, Georgia a primit o linie de credit de 750 de milioane de dolari, urmată – în mod surprinzător – de Belarus, care

a obținut 2,5 miliarde dolari în ianuarie anul acesta. Cu puțin timp în urmă, Serbia a primit un împrumut FMI de 4 miliarde de dolari, iar România a încheiat un acord prin care va primi 25 de miliarde de dolari de la FMI, UE, Banca Mondială și BERD. Dar celelalte două state baltice – Estonia și Lituania – cât și Bulgaria sunt următoarele pe lista statelor care au nevoie de bani de la FMI, Banca Mondială sau UE. De la începutul crizei, în toamna anului trecut, FMI a împrumutat aproape 60 de miliarde de dolari în Europa de Est și 70 de miliarde în total dacă numărăm și creditele date Islandei și Pakistanului.

În același timp, Banca Mondială, BERD și Banca Europeană de Investiții (BEI) au anunțat la mijlocul lunii martie că au pregătit un pachet de sprijin în valoare de 24,5 miliarde de dolari pentru băncile occidentale cu dețineri importante de active în Europa de Est și spațiul ex-sovietic. Obiectivul acestui ajutor este să determine băncile occidentale care se confruntă cu probleme de lichiditate să continue creditarea subsidiarele din Est. Conform planului pe doi ani, BERD va acorda 6 miliarde de dolari băncilor sub formă de credite sau infuzii de capital; BEI va sprijini împrumuturile întreprinderilor mici și mijlocii cu 11 miliarde de dolari, iar Banca Mondială va oferi 5,5 miliarde pentru credit bancar, comercial și de infrastructură, plus două miliarde sub forma de asigurare contra riscurilor.

Buzunarele Occidentului sunt goale

Liderii celor mai bogate state vest-europene, adunați la Berlin înaintea celui de-al doilea summit G20 de la declanșarea crizei internaționale, și-au exprimat intenția de a crește capacitatea de împrumut a FMI de la nivelul actual de 250 de miliarde de dolari la 500 de miliarde de dolari. Japonia a oferit deja încă 100 de miliarde de dolari, dar marile state vest-europene s-ar putea să nu aibă de unde să strângă noi resurse, chiar dacă discută posibilitatea unei eventuale emisiuni de euro-obligațiuni menite să reducă prima de risc ce trebuie plătită de guvernele cu un rating suveran de credit scăzut. Statele Unite sunt deja sub un munte de datorii, în timp ce China sau statele din Orientul Mijlociu, care au rezervele necesare, condiționează suplimentarea fondurilor FMI de creșterea puterii lor de vot în structurile decizionale ale organizației internaționale – o concesie pe care marile state europene refuză să le-o ofere. În același timp, statele sudice din Uniunea Europeană (Portugalia, Spania, Italia, Grecia) și Irlanda, confruntate cu probleme severe în sectorul bancar ca urmare a căderii activelor ipotecare și cu contracții economice accelerate, vor ca BCE și UE să își canalizeze resursele în principal spre salvarea propriilor bănci. Pe măsură ce criza economică din Europa și restul lumii se va adânci, politica din jurul întrebării cine salvează pe cine va deveni din ce în ce mai complexă.

Timothy Geithner, secretarul american al Trezoreriei, a pledat pentru consolidarea rolului FMI și creșterea capacității sale de împrumut până la 750 de miliarde de dolari. În opinia oficialilor americani, FMI ar trebui

să devină coordonatorul unui stimul fiscal mondial care să faciliteze o relansare a cererii globale. Însă creșterea rapidă a datoriei și a masei monetare a SUA a început să provoace neliniște printre deținătorii de dolari sau de creanțe denominate în dolari. China, cel mai mare investitor în titluri de stat americane, vrea o nouă monedă internațională de rezervă pentru a preveni neplata creanțelor sale americane, iar mulți oameni de afaceri și analiști se așteaptă la o inflație galopantă în anii următori.

Tragedia planificării monetare centralizate

Actuala criză din Europa de Est, ca și cea din SUA sau din vestul vechiului continent, este un proces dureros. Și totuși, o acțiune concertată pe plan internațional de salvare de la faliment a băncilor și guvernelor iresponsabile din regiune nu este soluția adecvată. Exact acest tip de așteptări, împreună cu mai mulți ani de politică monetară laxă în SUA și Europa sunt responsabile pentru crearea unui lanț al hazardului moral care a dus la actuala criză economică.

Scăderea graduală a dobânzii de politică monetară de către Fed (Banca centrală americană), BCE, Banca Angliei și alte bănci centrale independente din Europa, ca Banca Națională Elvețiană sau Riksbank în urma bulei din sectorul IT din 2000–2001 și a atacurilor teroriste din 11 septembrie din 2001, a furnizat băncilor occidentale stimulentele pentru a crește rata leverajului pe activele deținute, iar apoi, prin subsidiarele deținute, să facă împrumuturi cu un colateral minim sau chiar absent și fără o verificare temeinică a bonității clienților pe piața virgină din Europa de Est.

Și guvernatorii băncilor centrale est-europene și-au alăturat eforturile omologilor lor occidentali de a stimula cererea globală, dar reducerile pe care le-au operat la dobânzile de referință au fost mai reduse și acestea au rămas la un nivel comparativ mai înalt. Ca urmare, financiarilor sofisticati au făcut *carry trade* cu o parte din banii ieftini din Vest în Europa de Est, situație care a creat aparența că monedele est-europene, precum leul românesc, erau solide. Când criza financiară s-a declanșat în SUA și Europa de Vest în vara lui 2007, *carry trade*-ul de pe curs a intrat într-o mișcare inversă pe măsură ce investitori își retrăgeau banii din Europa de Est pentru a-și acoperi penuriile de lichiditate acasă. Apoi liniile de credit ale băncilor-mamă (care acum aveau propriile probleme) către subsidiarele est-europene au fost reduse. Pe măsură ce dobânzile creșteau, piața imobiliară din Polonia, Bulgaria, România, țările baltice sau Rusia a intrat în stagnare și apoi în declin. Băncile locale au rămas cu o sumă de împrumuturi de o valoare incertă.

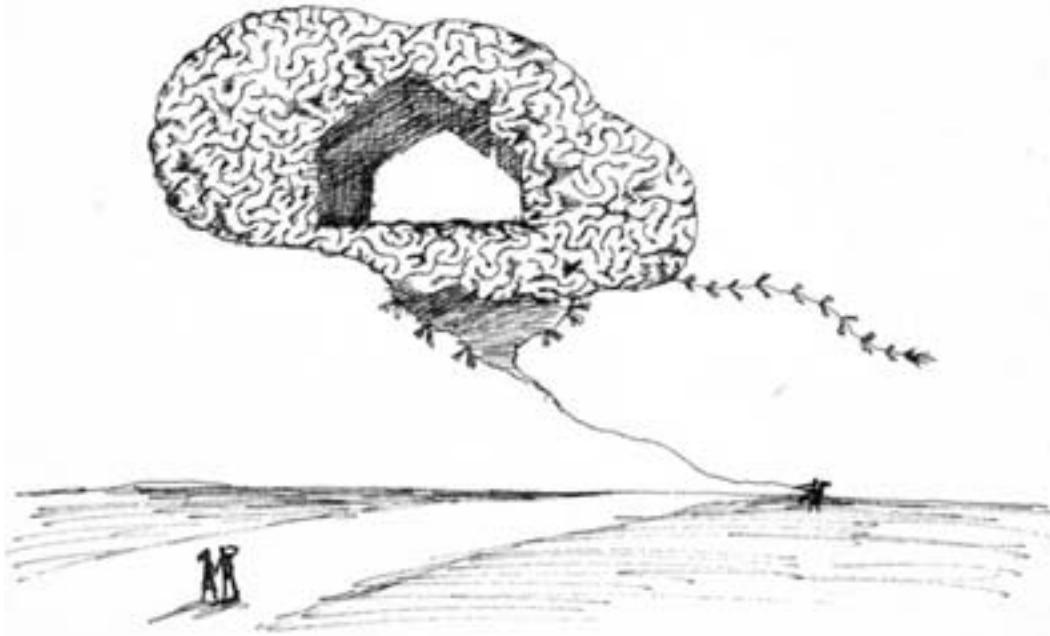
În multe cazuri, niveluri ridicate ale datoriei guvernamentale au reprezentat o parte importantă a problemei. Deși economiile din regiune au cunoscut rate ridicate de creștere în anii anteriori, datoria publică a crescut în multe țări. Ungaria este exemplul cel mai proeminent dintre țările est-europene care sunt membre ale UE, dar deficite bugetare relativ ridicate s-au înregistrat

și în România. Printre țările non-membre ale UE, Ucraina iese în evidență ca o țară distrusă de excesul de cheltuieli guvernamentale.

Cu toate acestea, încetinirea creșterii economice va duce la majorarea deficitelor bugetare chiar și în acele țări unde politica fiscală a fost relativ echilibrată. În cazul Rusiei, țară care – spre deosebire de aproape toate celelalte țări est-europene – are un surplus de cont curent, căderea abruptă a prețului petrolului în a doua parte a anului a redus considerabil veniturile. Acest eveniment a coincis cu o deteriorare semnificativă a mediului de afaceri ca urmare a scurtului război cu Georgia. Politicile ostile ale guvernului au determinat investitorii să își scoată banii din țară, provocând o cădere spectaculoasă a bursei din Moscova și o prăbușire a rublei.

Există o presiune imensă în Europa de a nu permite falimentul nici unei bănci care așteaptă pierderi masive pe operațiunile din Europa de Est. În plus, în cazul Bulgariei și al țărilor baltice fixarea cursului de schimb dintre monedele locale și euro (*pegging*) exclude în mod formal o devalorizare a monedei.

Dar o acoperire a pierderilor din regiune printr-o intervenție comună a UE, FMI și Băncii Mondiale nu va face decât să continue politica de subvenționare a riscului și de eroziune a disciplinei pieței care a dat de fapt naștere turbulențelor din prezent. Băncile care

au pariat pe împrumuturi proaste vor fi răsplătite pentru ineficiența de care au dat dovadă și vor fi ținute în viață prin redistribuirea avuției de la acele companii și indivizi care au fost comparativ mai prudenți. Efectul net al acestor politici este încurajarea hazardului moral, care, la rândul său, va induce o mai mare impredictibilitate în funcționarea sistemului financiar.

Cu toate acestea, Europa de Est nu este un spațiu omogen, nici măcar o entitate care poate fi în mod clar definită². Situația diferă de la țară la alta. În unele cazuri, mai ales în statele ex-sovietice care nu sunt membre UE, precum Ucraina sau – dincolo de granițele pur geografice ale Europei – Kazahstan, guvernele ar putea intra în incapacitate de plată a datoriei externe. În alte părți, va fi adoptată o formă de restructurare a datoriei, în timp ce în unele locuri soluția încercată va fi o devalorizare a monedei și o refinanțare.

Concluzie

Realitatea este că, dată fiind dezordinea economică actuală, nu există o soluție de ieșire fără costuri. Dar a folosi BCE, FMI sau Banca Mondială pentru a absorbi pierderile băncilor insolabile sub aparența unei ajustări temporare a balanței de plăți este cea mai proastă soluție din câte se pot imagina. Cu timpul, majoritatea dezechilibrelor externe se vor ajusta singure. Deja, încetinirea economică reduce deficitul de cont curent al regiunii.

Creșterea rapidă a prosperității care a avut loc în majoritatea țărilor Europei de Est în ultimii opt ani a alimentat așteptări ridicate privind prinderea din urmă a standardelor de viață occidentale. În mod nesurprinzător, criza economică provoacă neliniște și în unele țări chiar nesupunere civică. Deși situația se va înrăutăți înainte de a se îmbunătăți, teama privind un colaps economic care ar transporta regiunea înapoi la condițiile trăite imediat după prăbușirea sistemului comunist de planificare centralizată sunt exagerate.

Asta nu înseamnă însă că nu există motive de îngrijorare. Politicile care vor fi adoptate în urma acestei crize vor determina potențialul pentru prosperitate din viitor. O salvare integrală de la faliment a băncilor responsabile pentru împrumuturi proaste nu va face decât să adâncească și să perpetueze un sistem economic în care profiturile sunt

private, dar pierderile sunt socializate. Acest sistem este la fel de incompatibil cu economia de piață pe care mulți est-europeni credeau că o adoptă după 1989 ca și vechiul socialism marxist-leninist.

✎

¹ Stephen Jen and Spyros Andreopoulos, „Europe More Exposed to EM Bank Debt than the US or Japan”, *Global Economic Forum*, October 27, 2008.

² O excelentă analiză a procesului prin care, mult înainte de ascensiunea comunismului și a Războiului Rece, călători occidentali din secolul al XVII-lea, de regulă crescuți în mediile aristocratice din Marea Britanie, Franța sau Austria, au inventat literalmente Europa de Est ca o zonă-tampon dintre Occident – sau, pe scurt, Civilizație – și Despotismul oriental sau asiatic este cartea lui Larry Wolff, *Inventing Eastern Europe: The Map of Civilization on the Mind of the Enlightenment*, Stanford University Press, 1994, traducere românească *Inventarea Europei de Est*, Humanitas, 2000. ✎

Criza financiară actuală: o critică a explicațiilor oferite

— BOGDAN GLĂVAN —

I. O singură criză, mai multe explicații

De la începutul crizei, în 2007, trei tipuri de explicații au fost avansate constant pentru a justifica atât evidențul ciclu de tip *boom-bust* prin care a trecut economia în acest deceniu, cât și soluțiile propuse pentru atenuarea efectelor și prevenirea acestui fenomen în viitor. Argumentele oferite nu sunt însă satisfăcătoare – nici prin prisma coerenței logice, nici prin gradul de reflectare a realității. Să le luăm pe rând.

1. Lăcomia

Cea mai la îndemână explicație este lăcomia. Lăcomia băncilor care au vânat chiar și clienții rău-platnici în speranța încasării unui venit mai mare din dobânda aplicată creditelor. Lăcomia debitorilor care s-au întins mai mult decât le este plapuma și au mărit achizițiile pe datorie. Lăcomia investitorilor care cumpără creditele ipotecare titrizate (*obligațiuni garantate cu ipotecă*) fără să se mai uite la riscul aferent acestora.

Problema cu acest argument este că lăcomia nu evoluează ciclic. Nu există nici un motiv pentru a-i bănuși pe capitaliștii americani ca fiind mai lacomi decât cei ruși, brazilieni sau francezi. Și nu există nici un motiv să presupunem că participanții la piață sunt mai lacomi decât cei care îi privesc, îi analizează și ne prezintă lăcomia drept cauza principală a crizei. Din perspectivă psihologică, așadar, nu avem motive să dăm crezare acestui argument. În plus, din perspectivă economică, argumentul lăcomiei nu explică modul concret de dezvoltare al avântului (care determină totodată și detaliile fazei de declin): nu ne spune de ce anumite sectoare sunt în mod special afectate de *boom* (activitatea imobiliară, construcțiile, industria auto și sistemul financiar). Nu ne ajută să explicăm de ce febra speculativă a demarat în trombă după anul 2001 și de ce s-a oprit brusc în anii 2006–2007.

Nu este pentru prima oară în istorie când creșterea prețurilor este pusă pe seama lăcomiei speculanților. Lăsând la o parte problema creșterii diferențiate a prețurilor (ceea ce ne face să ne întrebăm de ce lăcomia se manifestă mai mult în domeniul imobiliar și mai puțin în cel turistic, de pildă), se pune cu acuitate următoarea întrebare: dacă lăcomia dictează cursul economiei, de ce se mulțumesc vânzătorii să crească prețurile doar cu 10% (sau 50%) pe an? De ce nu se dublează prețurile în fiecare lună? Răspunsul este că, de fapt,

lăcomia nu determină evoluția cererii. Mai precis, lăcomia este limitată de banii pe care îi avem în buzunar.

2. Prostia

A doua explicație a crizei pune accentul pe erorile comise de investitori din cauza lipsei capacității acestora de a evalua corect riscul investițiilor asumate. Din prostie și ignoranță, investitorii s-au hazardat să cumpere active supraevaluate (*irrational exuberance*). Împachetată în argumente tehnice sofisticate (informație asimetrică, comportament de turmă, echilibre multiple ș.a.), explicația sună bine, dar... atât. Este în egală măsură nerealistă și lipsită de consistență. În primul rând, formulează o acuzație banală și profund falsă. Căci este greu de crezut că vreun profesor de economie sau politician înțelege mai bine funcționarea sistemului financiar decât o pot face cei care lucrează nemijlocit cu acesta – investitorii, cei care își pun la bătaie propria avere în tranzacțiile derulate. Explicația trece cu vederea problema stimulentei: participanții la piață sunt direct interesați (în orice caz, mai mult decât ceilalți) să depășească dificultățile informaționale. Acești participanți la piață (băncile de investiții și alte firme de administrare a activelor financiare) colectează anual cei mai de seamă absolvenți ai departamentelor de profil din cele mai bune universități. Din punct de vedere intelectual, aceștia sunt printre cei mai buni membri ai societății. Nu putem să punem criza pe seama ignoranței lor decât dacă tratăm în mod simplist situația.

În al doilea rând, indiferent cât este de relevantă, problema asimetriei informaționale nu poate duce nicidecum la criză. Pur și simplu, insuficiența informației îi împiedică pe indivizi să intre în schimburi (care, cu o cunoaștere adecvată, ar fi rentabil de efectuat). Consecința este un număr redus de tranzacții (*missing markets*), nu comiterea unor erori. Aici trebuie să ne întrebăm de ce concurența nu și-a manifestat efectele benefice cu care o creditează teoria și practica. De pildă, este ciudat că nici o bancă nu a ales să-și consolideze reputația, punând mai presus profitul pe termen lung decât câștigurile riscante pe termen scurt. S-ar părea că și investitorii secundari, dar și instituțiile (așa-numitele *originators of credit*) care au creat și apoi revândut „activele toxice” sunt de vină. Atât cei care au acordat inițial creditele ipotecare, înstrăinându-le, cât și cei care le-au cumpărat de la primii au dat dovadă de stupiditate în egală măsură.

Pentru a merge la cauza crizei trebuie să abandonăm explicația convențională. Trebuie să ne întrebăm de ce investitorii acționează *in corpore* în același sens pe piață. Iar răspunsul nu este „Pentru că sunt proști”, ci „Tocmai fiindcă este profitabil”. Acest răspuns este doar aparent paradoxal.

3. Chinezii și arabii

A treia variantă a poveștii spune că un rol crucial în declanșarea avântului nesustenabil l-a avut ampla lichiditate din piață, datorată ratei scăzute a dobânzii. Aceasta din urmă, la rândul său, a fost împinsă în jos datorită unui volum imens de economisiri pe plan mondial, deopotrivă de sorginte privată și publică (mai multe state în curs de dezvoltare, printre care China și țări din Orientul Mijlociu, au acumulat treptat rezerve valutare uriașe, pe care le-au deversat în economia americană). De aici a rezultat ieftinirea creditului și încurajarea îndatorării.

Această explicație este susținută, printre alții, de Alan Greenspan, fostul guvernator al Băncii Centrale Americane. Pe scurt, ea păcătuiește zdrăvănila capitolul relevanță empirică: este falsă sau, în cel mai bun caz, incompletă. Spun falsă, deoarece statisticile internaționale arată că economisirile nu au crescut, în perioada la care facem referire, din contră, în ultimele decenii am asistat la o scădere a ratei economisirii în lume. Putem afirma, așadar, că *boom*-ul s-a produs pe un trend istoric de declin al economisirii. În același timp, este adevărat că rezervele oficiale de dolari au crescut constant și că statele care le posedă le-au canalizat spre investiții în economia americană. Însă (1) acumularea de bani în visteria băncilor centrale nu este sinonimă cu creșterea economisirii și (2) necesită ea însăși o explicație: există mai mulți dolari în lume pentru că cineva i-a produs mai întâi, nu pentru că au căzut din cer. Dacă mergem în continuare pe acest fir logic ajungem la factorul determinant fundamental al ciclului, anume expan-

siunea monetară (inflația) la care au recurs autoritățile americane.

II. Adevărații vinovați: statul și bancherii

Cele trei tipuri de explicații aruncate în ochii publicului nu sunt valabile. Printre altele, toate se împotmolesc în punctul din care trebuie de fapt să înceapă explicația corectă: banii și funcționarea sistemului financiar.

În vârful acestui sistem se află banca centrală în calitate de producător monetar. Banca centrală poate extinde oricând masa monetară, deoarece banii de hârtie pe care îi produce costă practic... zero. Astfel, devine foarte simplu pentru stat să adopte politica *too big to fail*, prin care bancherii și ceilalți actori importanți din sistemul financiar sunt încurajați să se îndatoreze și să investească imprudent – fenomen cunoscut sub numele de „hazard moral”. Dacă investițiile se întorc cu profit, banii se duc în buzunarele bancherilor și ale celorlalți jucători de pe piață. Dacă investițiile aduc pierderi, acestea sunt externalizate prin inflație. Nimănui nu-i mai pasă de raționalitatea economică din moment ce eventualele pierderi pot fi pasate statului (adică cetățenilor). De fapt, raționalitatea este întoarsă pe dos. Devine rentabil să speculezi, să te îndatorezi, pentru că numai așa poți câștiga. Dacă stai pe margine și te porți prudent, nu faci decât să irosești o oportunitate și să pierzi în raport cu ceilalți. Pur și simplu, aceasta este logica după care funcționează sistemul. Indiferent câte reglementări i se aduc, tendința către crize este încorporată în sistem. Ea nu poate fi evitată decât prin reformarea din temelii a acestuia.

Există și alte motive punctuale, specifice contextului, care au modelat acest avânt artificial. De exemplu, un rol important l-a avut politica guvernului american de încurajare a creditării populației sărace – așa-numitele credite *subprime* – urmare a politicii mai vechi de creștere a numărului proprietarilor de case. Măsurile legislative adoptate în acest sens au distorsionat alocarea creditului, în sensul stimulării expansiunii construcției de locuințe și creșterii ponderii împrumuturilor neperformante.

Cheia evitării situațiilor de acest gen care se pot întâmpla în viitor stă în înțelegerea corectă a trecutului. Din nefericire, dezbaterile publice este dominată de „experți” care își obțin veniturile din relațiile pe care le întrețin cu statul sau cu sistemul financiar – atunci când prim-planul nu îl dețin politicienii înșiși. Nu ne putem aștepta ca soluțiile veritabile să vină de aici. Stimulentele se opun. ■

Politicile anticriză

— HORIA TERPE —

O DATĂ cu îmbunătățirea indicatorilor financiari din ultimele săptămâni se poate spune, cel puțin din punct de vedere psihologic, că partea de „criză” a ciclului a trecut. Însă schimbarea rapidă a situației economice – care evoluează către a doua parte a ciclului – ridică un nou tip de provocări, iar eventuala aplicare defazată a măsurilor pregătite pentru și în timpul fazei inițiale poate cauza o altă înrăutățire.

Ieri

Din punct de vedere economic, prăbușirea unor piețe financiare supraexpuse la risc s-a transformat într-o criză economică globală care va fi urmată, se pare, de o recesiune (pentru 2009, OECD a prognozat o scădere medie a PIB-ului țărilor membre de 4,3%). Pe fond, la originea crizei actuale se găsesc racilele sistemelor bancare și monetare: o lungă perioadă de rate scăzute ale dobânzilor în întreaga lume, susținute de politici monetare expansioniste, dezechilibre imense ale balanțelor de cont curent și creștere economică supraalimentată prin bani ușori. Factorul declanșator – prăbușirea creditelor imobiliare de pe piața americană – a fost doar cea mai slabă verigă, din păcate suficient de amplă încât să antreneze întregul sistem.

Din punct de vedere psihologic, criza a fost receptată ca o înlocuire rapidă a adevărilor general acceptate cu privire la lume de către o cantitate masivă și bruscă de incertitudine – o amplă distorsiune a informației generale relevante cu privire la prezent și mai ales cu privire la viitor. Pentru o perioadă, senzația generală a fost că imaginea lumii s-a spart în mii de cioburi. Însă, din acest punct de vedere, se poate spune că criza a fost deja depășită.

Atenuarea percepțiilor negative asociate incertitudinii s-a datorat în primul rând trecerii timpului, dar și dezmeticirii mediilor politice occidentale și internaționale. Astfel, confruntat cu o avalanșă de semnale negative privind extinderea și aprofundarea crizei, reflexul politic inițial a fost unul panicard și dezarticulat. Prima generație de politici anticriză a constatat în măsuri incoerente și improvizate, în lipsa unui plan predefinit pentru o asemenea situație. Importante guverne occidentale au abandonat peste noapte 30 de ani de politică economică neoclasică (rezumată, în linii mari, de Washington Consensus) și au risipit primele sute de miliarde de dolari publici în măsuri improvizate de salvare a unor bănci sau companii care, însoțite de discursuri alarmiste, au panicat în extrem agenții economici, accelerând tezurizarea resurselor și, prin urmare, contractarea activității economice la toate nivelurile.

Există două categorii de cauze pentru acest comportament. Primele sunt de natură conjuncturală; dintre acestea, cea mai importantă este nefericita suprapunere a începutului crizei cu alegerile americane. A doua categorie este de natură sistemică. Prin natura democrațiilor, leadershipul politic este furnizat colectiv și competitiv. Adică există o pluralitate de voci politice, dintre care nici una nu vrea să rămână mai prejos decât alta în a se exprima cu privire la evoluțiile prezentului. Din acest motiv, unele dintre cerințele de bază ale leadershipului, ca, spre exemplu, imperativul liniștirii populației în timpul unei crize, sunt dificil de practicat. În plus, un alt efect al sistemului politic curent este inerția opiniilor. Aceasta poate deveni o problemă critică în condițiile unei crize, care, fiind caracterizată de bruște schimbări de situație, provoacă sistemul politic ca în reacțiile și intervențiile sale să țină pasul. Vor fi acestea sincrone recesiunii și recuperării de mâine?

Azi

În iarnă însă, sistemul internațional a reînceput să funcționeze. Tonul anticriză a început să fie preluat de organizații ca FMI, Banca Mondială, UE ori diferitele foruri G, care au insistat asupra necesității coordonării internaționale a eforturilor anticriză și au adoptat un discurs internaționalist și conservator, încercând să calmeze panica și avertizând împotriva tentațiilor protecționismului și a pericolului inflației provocate de cheltuieli publice iresponsabile. În plus față de potențiala calitate superioară a politicilor economice, coordonarea internațională are și un efect de liniștire a agenților economici. Minimal – și prin comparație cu reacțiile politice inițiale – se creează percepția că există o înțelegere comună privind ce se întâmplă și ce este de făcut. Chiar dacă o asemenea înțelegere ar fi, în detaliu, eronată, ea contribuie la calmarea panicii și elimină o parte dintre incertitudinile asociate crizei, facilitând reînchegarea unei imagini comune suficient de larg împărtășite încât să poată funcționa ca punctul fix necesar recăștigării controlului individual și/sau sentimentului asociat acestuia.

Aceste două aspecte pot fi în măsură să evite două rele pe termen scurt. Având în vedere că, pe de o parte, majoritatea economiilor importante sunt integrate în acest cadru instituțional și că, pe de altă parte, acordul actorilor statali importanți îi conferă suficientă legitimitate și influență, deviațiile protecționiste care au început să prindă teren în diferite state pot fi stopate și ținute sub control. În plus, predominanța unui discurs internațional comun poate limita apelul radicalizării ideologice în creștere a diferitelor mișcări pentru care

criza reprezintă o bună oportunitate de afirmare, indiferent de natura ideilor susținute.

Mâine

Aceasta este ceea ce politicienii au putut face și au făcut împotriva crizei. Paradoxal însă, continuarea perseverenței a eforturilor începute – implementarea politicilor economice pregătite așa cum sunt acestea proiectate în momentul de față – ar putea face mai mult rău decât bine. În linii mari, problema este următoarea. Atât din punct de vedere financiar cât și din punct de vedere psihologic, criza propriu-zisă se pare că a trecut. Următoarele faze ale ciclului constau în recesiune, urmată de recuperare. Pur și simplu, oamenii nu pot trăi multă vreme fără activitate economică. Însă procesele de recuperare sunt de fapt sincrone recesiunii; ele încep în timpul acesteia – etapizarea lor ulterioară este doar o simplificare spre a facilita înțelegerea. Așadar, principalul pericol este ca efectele colaterale negative ale politicilor anticriză, care urmează un ritm independent de cel al crizei, să nu rănească recuperarea naturală a economiei.

Mixajul de politici economice angajat împotriva crizei presupune, pe de o parte, o politică monetară constând în scăderea la minim a ratelor dobânzii și expansiunea masei monetare („quantitative easing” în terminologia actuală) și, pe de altă parte, o politică fiscală constând în „stimul fiscal”: cheltuieli guvernamentale ridicate și scăderea nivelului de taxare (sau măcar menținerea sa la nivelul precedent); urmând ca deficitul bugetar astfel realizat să fie finanțat tocmai prin creșterea masei monetare (via cumpărarea de către băncile centrale a bonurilor de stat). Cheltuielile guvernamentale, în teorie, ar fi îndreptate către trei scopuri: curățirea băncilor și a instituțiilor financiare de instrumente cu risc ridicat, salvarea unor mari companii în încercarea de a întrerupe dominoul falimentelor și, în sfârșit, investiția în lucrări publice care să ocupe cât mai mulți șomeri sau potențiali șomeri. Ideea principală a acestei combinații de politici este deblocarea activității economice prin ieftinirea banilor. După unele estimări, creșterea masei monetare ocazionate de criză a trecut deja de 4 triliarde de dolari (pentru comparație, valoarea comerțului OECD în bunuri și servicii în anul 2000 a fost de cca 6 trd), bani care vor fi urmați pe termen scurt de încă 1,1 trd injectate via FMI, Banca Mondială și alte bănci regionale. Evident, costul întregii operațiuni este inflația tuturor monedelor astfel „ușurate”, plătită de către toți deținătorii acestor monede. Pariul pus poate avea succes numai dacă sunt întrunite două condiții-cheie: 1. Injecția de monedă trebuie să aibă loc în timpul crizei, și

nu în timpul recesiunii sau recuperării. Sincronizarea cu faza de blocaj a crizei este esențială. Și 2. Pentru efectul scontat, dispersia noii monede în economie trebuie să fie rapidă, bruscă.

Dacă percepția potrivit căreia partea de criză a ciclului s-a încheiat este corectă, atunci fereastra de oportunitate pentru acest Mixaj de politici se va închide în cel mai scurt timp. Continuarea lor în timpul recesiunii nu ar face decât să încetinească recuperarea, care constă în reorientarea activității economice a indivizilor (și, implicit, re-combinarea altor factori de producție) în noi direcții sau domenii care sunt potențial profitabile. Însă dacă aceștia sunt răniți în încercarea lor de către inflație, pe de o parte, și de noi și schimbătoare reglementări, pe de altă parte, vor eșua.

Un set complet diferit de politici este necesar în anticiparea recuperării economice, iar dificultatea schimbării rapide a opțiunilor politice astfel încât acestea să țină pasul cu criza este cel mai îngrijorător lucru.

Acest set de politici postcriză presupune trei elemente. În primul rând, Mixajul de politici economice trebuie să revină la reglările inițiale. Scopul politicii monetare trebuie să redevină controlul inflației, prin stoparea „quantitative easing” și limitarea intervenției la reglajul fin al dobânzii de referință. Reconstruirea încrederii în monedă este cheia pentru ca activitățile economice să poată fi reluate. În al doilea rând este problema reglementării. Agitația provocată de criză a ridicat un val de opinie semnificativ, nu întotdeauna dezinteresat, în favoarea creșterii reglementării. Din fericire, spre deosebire de mixajul economic descris, asta nu s-a putut face peste noapte. Însă acum ar fi necesară o contraintuitivă schimbare de macaz la nivelul opiniilor decidenților și experților, pentru că în sprijinul recuperării este necesară tocmai liberalizarea și dereglementarea piețelor, așa încât volatilitatea acestora să crească cât mai mult pentru a permite reajustarea rapidă a activității economice imediat ce criza trece de punctul minim. În sfârșit, al treilea element presupune asistarea directă a indivizilor sau familiilor cel mai grav loviți de criză (și nu via unitățile economice în care aceștia sunt acum angajați, între care piața trebuie să le selecteze pe cele viabile).

Prin facilitarea comunicării și circulației informațiilor, globalizarea are printre alte efecte accelerarea reacțiilor psihologice și economice în raport cu schimbările. Acesta este un motiv serios pentru a crede că desfășurarea ciclului economic negativ actual poate fi una rapidă. Cazul cel mai rău este însă acela în care insistența unor politici anticriză nepotrivite ar putea provoca inflație și rigidizarea piețelor, împiedicând astfel recuperarea și prelungind recesiunea. Cam asta s-a întâmplat după ultima Mare Criză. ■

Falsificarea banilor de către instituțiile statului

— ANDREI TRANDAFIRA —

ACTUALA criză economică are un caracter paradoxal. Capacitatea de producție la nivel global este în continuă creștere, tehnologiile evoluează cu rapiditate, încă nu există probleme de raritate semnificativă a vreunei resurse vitale, resursele umane sunt din ce în ce mai numeroase. Însă, cu toate acestea, ne aflăm în plină criză economică, iar oamenii de pe tot globul se tem pentru ce ar putea aduce viitorul nu prea îndepărtat. Ceva pare fundamental în neregulă cu această situație. Este oare vorba de un eșec al capitalismului și al pieței libere sau dimpotrivă?

Distincția între proprietatea privată și proprietatea colectivă este o distincție înșelătoare. Amintindu-ne de regimul comunist, în ce fel era proprietatea colectivă? Cu siguranță, proprietatea era considerată colectivă; însă, după cum știm, controlul efectiv al presupusei entități colective poate fi realizat doar de către indivizi concreți. Iar istoria umanității poate fi lesne înțeleasă ca istoria modurilor în care o castă conducătoare mică a controlat majoritatea proprietății. Ceea ce e izbitor la sistemul comunist este tocmai faptul că o mică elită conducătoare controla, *de facto*, decizia asupra folosirii celei mai mari părți a proprietății presupus colective.

Când vorbim de o ordine a proprietății private, noi susținem în primul rând o lume în care fiecare om poate produce bunuri și servicii pe care să le schimbe pe o piață liberă (libertate) și în care distribuția averii este obținută exclusiv în urma unor tranzacții voluntare cu respectarea drepturilor de proprietate ale altora (dreptate). Însă datorită dispersiei inițiativei private și a talentelor, este nerezonabil să ne imaginăm această lume ca pe una profund inechitabilă. Rezultatul distribuției nu va fi unul în care puțini indivizi controlează o mare parte a proprietății.

Ce rol au banii în această ordine? Banii, ca mijloc de schimb și etalon de măsură a valorii, nu au o valoare intrinsecă tranzacționabilă într-o economie pe bază de troc. Cu alte cuvinte, banii nu țin niciodată de foame prin ei înșiși, ci datorită faptului că au o putere de cumpărare stabilită în urma interacțiunilor economice pe piață. Banii constituie nu bunuri ca atare, ci îndreptățiri la alte bunuri (*social claims*) întemeiate pe încrederea în ei a altor participanți la piață. Iar valoarea banilor instituită la nivel social cuantifică utilitatea socială pe care un individ o furnizează prin interme-

diul bunurilor și serviciilor oferite. Interdependența umană este atât de puternică încât valoarea banilor este menținută și stabilizată prin fiecare interacțiune pe piață care implică bani.

Taxarea sau impozitarea sunt acțiuni prin care cetățenii contribuie la bugetul statului, finanțându-i astfel cheltuielile. Există două metode principale prin care ele se pot realiza. Prima, cea directă, constă în impozitarea venitului, profitului sau a tranzacțiilor. Această metodă presupune prelevarea unei cote procentuale din banii deja existenți pe piață. Într-o societate cu o masă monetară de 10 milioane unități și un impozit unic pe venit de 10%, statul va colecta din impozite un milion de unități monetare, iar în zona privată vor rămâne nouă milioane de unități. A doua metodă, cea indirectă, constă în introducerea de masă monetară nouă. Astfel, în același exemplu, o metodă aproximativ echivalentă pentru a obține aceleași resurse de partea statului ar fi să se tipărească un milion suplimentar. În acest caz, deși în zona privată am avea tot 10 milioane, iar statul ar dispune de un milion proveniți din bani nou tipăriți, taxarea s-ar produce tot asupra cetățenilor, deoarece introducerea noilor bani conduce la devalorizarea monedei cu 10%. Pe scurt, indiferent de metoda folosită, efectul este același dacă procentul din masa monetară totală obținut de către stat este același. Desigur, de obicei statul practică ambele metode, însă o consideră doar pe prima ca fiind taxare sau impozitare.

Fără a aduce în discuție justetea impozitării sau a existenței taxelor ca atare, rămâne indiscutabil faptul că ele țin în exclusivitate de relația dintre cetățeni și stat, ca entitate colectivă ce le reprezintă interesele. Într-o economie liberă care funcționează în mod just, banii nu pot fi creați din nimic. Banii reprezintă îndreptățiri la bunuri și servicii (acele *social claims* de care vorbeam), iar cantitatea totală de bani de pe piață reprezintă cantitatea totală de îndreptățiri deținută la nivelul societății. Cu alte cuvinte, într-o astfel de economie utilitatea principală a banilor este de a permite distribuția îndreptărilor la nivelul membrilor societății. Iar ordinea proprietății private asigură că aceste îndreptățiri pot fi obținute doar în urma furnizării unor bunuri și servicii pe piața liberă. Condiția de bază care asigură o bună funcționare a acestui instrument monetar este caracterul divizibil al acestora, ceea ce asigură o bună fluiditate tranzacțiilor pe piață.

Desigur, un sistem monetar cu masă monetară fixă implică probleme complexe. Una dintre ele ar fi blocarea economiei din cauza rarității bunului monetar. Conform acestui argument, creșterea continuă a produsului intern brut corelată cu o masă monetară fixă ar cauza un fenomen de deflație, cel puțin la fel de nociv ca cel de inflație. Valoarea unei unități monetare ar crește continuu, stimulând astfel economisirea. Într-un sistem cu masă monetară fixă este suficient să „ții banii la ciorap” pentru ca valoarea lor să crească proporțional cu creșterea PIB-ului. Un astfel de sistem ar crea un cerc vicios, deoarece oamenii ar fi stimulați să economisească banii în condițiile în care economia prosperă, ceea ce ar duce mai departe la scăderea masei monetare utilizate propriu-zis în tranzacțiile de pe piață, la o creștere și mai accentuată a valorii banilor și a stimulentei pentru a economisi. În final, acest proces ar duce la dispariția lichidităților de pe piață, echivalentă cu blocarea întregii economii. Prin urmare, se pare că o economie funcțională presupune introducerea de noi lichidități pe piață pentru a preveni blocajul tranzacțiilor și investițiilor.

Dincolo de întrebarea tehnică cu privire la cantitatea de bani noi ce trebuie să intre pe piață pentru a asigura o bună funcționare a economiei, problema fundamentală rămâne una de ordin politic și moral – sau, dacă vreți, una de dreptate: *Cine trebuie să ajungă în posesia noilor bani intrați pe piață?* Dacă banii reprezintă îndreptățiri obținute în urma serviciilor furnizate pe piața liberă, atunci noii bani nu reflectă contribuția de acest fel a vreunui individ. Prin urmare, un sistem monetar care presupune și introducerea de cantități noi de bani pe piață din rațiuni pur financiare este drept în măsura în care acțiunile de introduce de masă monetară nu alterează în nici un fel structura de distribuție a îndreptărilor. Altfel spus, introducerea de noi bani pe piață nu trebuie să modifice distribuția relativă a puterii de cumpărare în rândul agenților existenți, distribuție rezultată anterior ca urmare a interacțiunilor de pe piața liberă.

În paralel cu cele două posibilități de taxare există două modalități legitime de introducere a noilor bani pe piață de către stat. Prima dintre ele presupune distribuirea noilor bani la nivelul populației, proporțional cu cota pe care o dețineau din masa monetară, lăsând astfel neafectată distribuția puterii de cumpărare anterioare. A doua metodă presupune

alocarea noilor bani direct la bugetul de stat ca parte din taxare. Dintre cele două metode, prima pare complet inutilă în măsura în care ulterior se va realiza procesul de impozitare. Folosind a doua metodă, se realizează atât impozitarea cât și creșterea masei monetare printr-un singur proces de alocare a noilor bani direct la bugetul de stat.

Din păcate, în actualul sistem monetar introducerea noilor bani pe piață se face într-un mod diferit și ilegal. Iar cazul cel mai elocvent este chiar pilonul central al pieței monetare mondiale, cel al Statelor Unite. Să presupunem că guvernul federal are nevoie de 10.000 \$ pentru a acoperi anumite cheltuieli bugetare. El emite bonuri de trezorerie în valoare de 10.000 \$. Banca Federală cumpără bonurile de trezorerie, creditând contul guvernamental aflat la banca A cu suma de 10.000 \$, bani nou creați pe care guvernul îi poate folosi și *care se bucură de puterea de cumpărare inițială*. Acești 10.000 \$ depozitați în banca A vor deveni totodată și parte a rezervei băncii A. Pe baza principiului rezervei fracționare, banca A are dreptul să împrumute 90% din noua rezervă. Acești 9.000 \$, bani de asemenea nou creați, vor fi împrumutați unor doritori, iar banii vor ajunge în depozitul unei alte bănci comerciale B, care la rândul ei va putea împrumuta 8.100 \$ unui nou client, procesul continuând până ce se vor fi creat aproximativ 100.000 \$ noi: cei 10.000 \$ inițiali folosiți de către guvern plus încă aproximativ 90.000 \$ oferii drept credit potențialilor doritori. Desigur, odată cu folosirea acestor noi bani se creează o datorie echivalentă, 10.000 \$ datorată de către guvern și 90.000 \$ datorată de creditori.

Cui sunt datorati acești bani? În mare parte băncilor. Pentru a înțelege magnitudinea nedreptății, este suficient să ne uităm la datoria publică a Statelor Unite, care a ajuns la 13.000 de miliarde de dolari; sumă care este în mare parte datorată ca urmare a sumelor de bani nou creați primiți de către guvern de la Banca Federală. Dacă adăugăm pe deasupra o sumă de nouă ori mai mare, datorată de indivizi și companii în urma primirii de credite în bani nou creați în baza principiului rezervei fracționare, situația devine dramatică. Într-o lume în care banii ar trebui să reflecte doar contribuția fiecărui individ pe piața liberă, asistăm la un proces continuu de *falsificare a banilor* de către instituțiile statului, care îi lasă pe indivizi luați atât separat cât și colectiv datorii, și economia într-o stare de criză. ■

Jurnal de criză: capitalism cu prezumție de vinovăție

— COSMIN MARINESCU —

NU voi încerca, în acest scurt „jurnal”, să zugrăvesc neapărat condițiile instituționale din care răsar ciclurile economice, cu toate detaliile teoretice asupra cauzelor crizei. Aici, acum, mă preocupă mai mult negarea radicală a capitalismului, cu un vast arsenal de mituri, erori și recredință. Dincolo de teoria economică autentică a ciclului afacerilor, „profesiunea de credință” a economistului obligă, cred, astăzi poate mai mult decât oricând, la rigoare logică și restaurarea adevărului despre capitalism, despre sistemul economic al pieței libere.

Este criză! Cum procedăm?

Simplu, putem da vina pe capitalism! Multe din relele lumii postmoderne sunt atribuite, astăzi, pieței libere: dacă pacifiștii văd războaiele drept produs al imperialismului capitalist, dictatorii secolului trecut au condamnat capitalismul pe motive de... pacifism „burghez”. Tot mai mulți oameni pun sărăcia pe seama capitalismului, în timp ce îl acuză, contradictoriu, de excese de... materialism. Tot capitalismul ar fi cel care subminează valorile familiale și inspiră la imoralitate. Puțini au rămas cei care să nu condamne capitalismul pentru ceva anume.

Perpetuu parcă, dar mai acerb astăzi ca niciodată, este mitul că libertatea economică și capitalismul sunt cauzele crizei actuale. Articole recente în *The New York Times*, de pildă, fac apologia dezastrului economiei „ancorate” în *laissez-faire*: „prezumția de vinovăție” inundă mitologia populară țesută în jurul capitalismului: „cultura americană celebrează capitalismul *laissez-faire* drept ideal economic”, „piața liberă este vinovată de criza economică globalizată”. Tot recent, *Newsweek Magazine* ne asigură de pe copertă că „astăzi, cu toții suntem socialiști”, iar sfârșitul capitalismului a devenit implacabil.

Nimic nou sub soare, dacă ne gândim la profețiile marxiste ce invocau secular colapsul pieței libere, răpusă de povara ciclurilor economice. De altfel, din majoritatea manualelor de economie (de piață!) de astăzi răzbate, mai mult sau mai puțin subtil, socialismul inevitabil: „ciclul economic este o formă de evoluție normală, firească, a activității economice”, adică răbufnirea naturală a „contradicțiilor interne ale pieței”. De aici, prăbușirea prezisă a capitalismului, destrămat treptat, din interior, de recesiuni tot mai frecvente și mai apăsătoare.

Două sunt, însă, problemele unei asemenea retorici. În primul rând,

modelul american, „capitalismul” occidental, în general, nu (mai) au practic nimic în comun cu piața liberă. În al doilea rând, în privința soluțiilor, guvernele au abandonat orice rezervă de încredere în forța autoreglatoare a pieței, de unde și înclinația de administrare a acelorași „medicamente” care, de fapt, au declanșat boala.

Ideea că sistemul economic occidental ar fi, în prezent, unul capitalist, de „piață liberă”, este la fel de absurdă ca și pretenția unor radicali naționaliști că politica economică a URSS a fost, în ultimii săi ani, una *laissez-faire*. Însă prezumția de vinovăție a capitalismului are efect de „bulgăre de zăpadă” în favoarea tăvălugului etatist. De exemplu, în America anilor 1930, președintele Hoover era acuzat de „colaboraționism” cu *laissez-faire*-ul, deși politicile sale erau complet anti-capitaliste. Scopul lor era să împiedice reducerea salariilor. Însă tocmai reducerea salariilor ar fi restaurat, cumva, cererea de muncă și ar mai fi domolit șomajul masiv. Mai târziu, prin invocarea șomajului drastic izvorât chiar din politicile lui Hoover, adversarii capitalismului și-au asigurat un nou val de *welfare state* prin politicile de inspirație socialistă din *New Deal*-ul lui Roosevelt.

Debutul erei republicanismului democratic, angajarea în cele două războaie mondiale și mai ales dezvoltarea securității sociale, introdusă în perioada Marii Depresiuni, au generat creșterea continuă a mărimii guvernelor. În ultimele decenii, în Franța și Germania, de exemplu, ponderea cheltuielilor guvernamentale în PIB a depășit sistematic 50% din PIB. Mai putem spune, oare, că avem de-a face cu „economie de piață”, când peste jumătate din avuția nou creată anual este distribuită, arbitrar, pe criteriile politice ale guvernării?!

„Vinovații fără vină cer să se facă lumină”

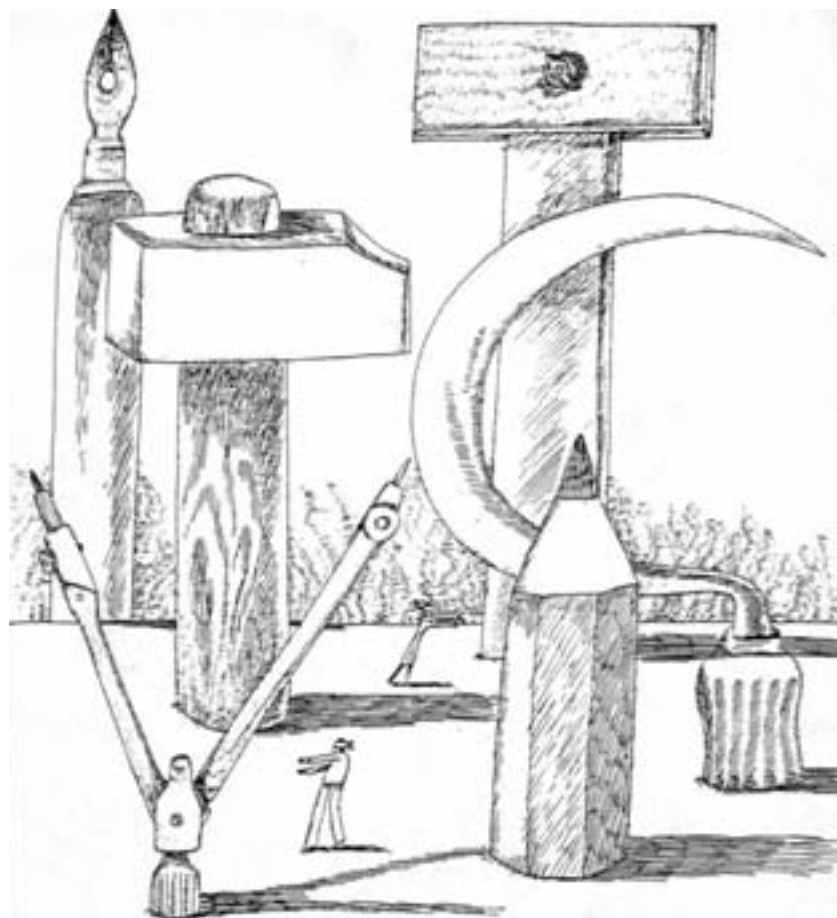
Dezbaterile pe agenda crizei se poartă, îndeobște, în tandemul *consecințe – soluții*. Este lipsită de sens, însă, orice tentativă de „combatere” a crizei – așa cum triumfalist pronunță rapoartele oficiale – în absența oricărei probe de discernământ asupra *cauzelor* fundamentale, anatomice așa spune, ale ciclului afacerilor.

Istoria recentă a crizei arată, pe scurt, cam așa: în ultima decadă, decidenții politici monopolizati ai principalelor monede din lume au purces la reducerea ratei dobânzii și expansiune monetară, convingși că astfel vor dezlega obstacolele din calea prosperității

economice. Originile recesiunii actuale trebuie căutate în anii de expansiune monetară promovată generos de Federal Reserve System – Banca Centrală a SUA. Din 2001 și până în 2008, FED a invadat piețele financiare cu valuri de monedă, care s-au scurs în credit artificial ieftin și, în consecință, în dezvoltări economice cu insuficientă prudență investițională. În ultimii cinci ani, rata dobânzii de politică monetară a evoluat sistematic, în termeni reali, în bandă

mai autorităților monetare, cele care țin frâiele sistemului monetar și care eliberează în sistem, periodic, injecții de lichiditate. Însă ca și în cazul dopajului sportiv, iluzia de prosperitate e de scurtă durată, până ce „organismul” economic resimte acut nevoia de a se curăța de plăgile gen *bubble* speculativ.

De aici esența curativă a crizei, prin care este salubritată, de fapt, o structură economică deformată artificial, prin capitalul fictiv țășnit din

zero și chiar negativă. Aceeași *politică a banilor ieftini* a fost adoptată și de Banca Japoniei, care a vărsat în băncile subordonate bani cu dobândă nominală zero. În același sens, Banca Centrală Europeană a căutat să sufle în pânzele ciuruite ale creșterii economice din Europa cu reducerea ratei dobânzii de politică monetară, vreme de mai mulți ani, la circa 2%.

În SUA, sistemul bancar – stimulat și prin reglementări de tip *welfare state* – a expandat nesăbuit creditul, către categorii tot mai largi de debitori, cu ipotece garantate guvernamental sub sloganul politic „o casă pentru fiecare american”. Dobânzile extrem de scăzute promovate de FED au distrus stimulentele de economisire și au deschis robinetul consumului și îndatorării.

De aceea, responsabilitatea pentru mersul ciclic al economiei revine toc-

tiparnițele – reale și scripturale – ale băncilor centrale. „Piața” nu a făcut decât să *răspundă la stimulente*, să exacerbeze consumul și îndatorarea, în dauna economisirii și acumulării sănătoase de capital.

De la prezumția de vinovăție la verdictul economiei

Dar ce înseamnă, oare, capitalismul și cum se învârt roțile acestuia? Capitalismul este *sistemul libertății* care începe și se încheie cu instituția esențială a societății – proprietatea privată. Simpla trecere în revistă a anatomiei pieței libere arată lesne de ce capitalismul nu este „sălbatic” ori „domestic”, ci doar sistemul instituțional al proprietății private și al regulilor dreptului privat.

Piața nu este condusă de cineva anume, ci numai de regula proprietății

private. Ea semnifică un sistem participativ de societate în care fiecare e respectat pentru că nimeni nu e personal favorizat. „Sălbatic” nu pot fi decât furtul, exproprierea proprietății legitime, agresiunea și exploatarea și, bineînțeles, ca modă perenă parcă a tranziției, afacerile cu statul pe ritm de „licitație cu dedicație”. Ceea ce este „sălbatic” nu poate fi câtuși de puțin capitalism și, deci, nici *conomie*. Nu capitalismul, ci de fapt socialismul este sălbatic, căci socialismul a luat naștere prin violență, constrângere și naționalizarea proprietății private, care au ucis zeci de milioane de oameni pașnici în numele unei utopii contrare firii.

Proprietatea privată nu a fost inventată de nimeni, *ea există prin însăși esența naturii umane*. Astfel, economia de piață nu este ceva accidental sau artificial, care să poată fi înlocuit prin orice alt mod de acțiune. Aș spune, de fapt, că *economia de piață este starea naturală a*

societății moderne. „Naturală” nu poate fi decât *pieța liberă*, ca sistem spontan de interacțiune socială ce funcționează lin, în armonia cooperării sociale, și în care mecanismul prețurilor libere orientează resursele productive, precum o „mână invizibilă”, către cele mai valoroase utilizări. „Artificială” este, spre deosebire, intervenția guvernului, cea care induce dezechilibre economice și sincope în alocarea eficientă a resurselor.

Vinovată este „piața”? Eu nu cunosc această persoană! Piața nu este o entitate, una care să adopte decizii, adecvate ori nedorite. „Piața” nu reprezintă decât o etichetă pentru sistemul schimburilor voluntare de drepturi legitime de proprietate privată. Nici un fel de forțe „automate” sau „anonime” nu acționează „mecanismul” pieței. Singurii factori care „dirijează” piața și determină prețurile sunt acțiunile oamenilor; piața liberă înseamnă oameni, Ionescu, Popescu, Marinescu etc.,

ce urmăresc scopuri legitime și care utilizează, deliberat, *mijloace economice* pentru atingerea scopurilor lor.

Sistemul de piață tinde să dea fiecăruia ceea ce el creează. Sintagma „după faptă și răsplată” este cea care ghidează acțiunile umane pe piață. De aceea, capitalismul nu poate pica testul etic în dauna celebrei politici socialiste – „de la fiecare după posibilități, tuturor după nevoi”. În sistemul schimbului voluntar, răsplata fiecăruia este rezultatul oferirii serviciilor sale celorlalți. Morala este aceea că, dacă dorești un venit cât mai mare, trebuie să socotești cum îi poți ajuta cel mai mult pe ceilalți. Bill Gates, de exemplu, a câștigat o mulțime de bani pentru că, prin talentul lui tehnic și antreprenorial, a dezvoltat un produs ce a îmbunătățit radical viața a miliarde de oameni.

Deși capitalismul este sistemul economic pe care s-a clădit civilizația și prosperitatea occidentală, politicile

mai tuturor guvernelor occidentale se ghidează, în prezent, după idei total anticapitaliste. Păcatul ultim al etatismului este credința că guvernul poate rezolva orice probleme ale oamenilor.

Problema este că, în nemăsurata-i generozitate, „inginerul social” din sfera puterii politice interferează cu legile economice, cu ordinea naturală a unei realități guvernate de legități universale. Orice încercare de a transforma lumea fără a ține cont de legile rarității, ale pieței, ale monedei etc. va avea tot atât succes cât ar avea un decret guvernamental ce i-ar sili pe oameni să zboare. Iar atunci când guvernării forțează limitele legilor economice, consecința înseamnă conflict și exploatare, sărăcie și dezordine spirituală. *De aceea, fie și doar în planul său moral, „prezumția de vinovăție” asupra crizei trebuie să treacă dincolo de „mâna invizibilă” a capitalismului, în „mâna vizibilă” a statului și a monopolului monetar etatist.* ☞

O sursă a fricii de capitalism

— SORIN CUCERAI —

ORDINEA capitalistă este una trans-finită – o ordine menită să se transească, să se depășească, să se extindă prin chiar acțiunea de ordonare. Afirmatia poate părea neobișnuită, așa încât are nevoie de explicații.

La prima vedere, lucrurile stau astfel tocmai din pricina legilor economice ale cererii și ofertei. Dacă oferta crește și cererea rămâne constantă, prețul bunului oferit scade. Asta se întâmplă când, datorită liberei concurențe, apar mai mulți ofertanți ai aceluiași bun pe o anumită piață. Pe de altă parte, dacă cererea crește și oferta rămâne constantă, prețul bunului oferit crește. Lucrul este valabil, printre altele, pentru prețul forței de muncă: libera concurență nu înseamnă doar că mai mulți întreprinzători oferă clienților același bun (pâine, să zicem), ci și că acești întreprinzători au nevoie de mai mulți angajați care să producă și să vândă bunul respectiv.

Cu alte cuvinte, într-o economie de piață liberă prețul bunurilor de consum tinde să scadă, iar cel al bunurilor de producție (forța de muncă, printre altele) să crească. Avem astfel un cerc virtuos: o cantitate tot mai mare de bani rămâne la discreția consumatorilor, fapt care le permite întreprinzătorilor să creeze bunuri noi pentru a încerca să extragă, sub formă de profit, o parte din acest surplus monetar; procedând astfel, întreprinzătorii dezvoltă concurența, ceea ce conduce la scăderea prețului bunurilor de consum și la creșterea prețului forței de muncă – și tot așa la nesfârșit.

Toate bune și frumoase, dar cum e posibil un astfel de cerc virtuos? Și de ce apare el atât de târziu în istoria umanității? Știm deja cum

funcționează ordinea trans-finită – dar ce anume o face cu putință? Și ce anume îi permite să subziste?

Pentru a putea trăi, un om are nevoie de un adăpost și de hrană. Cel care este proprietarul unei surse de hrană și al unei locuințe este autonom în sensul de autosuficient, nu depinde de alții pentru a putea subzista. Iar dacă nu depinde de alții, nu poate fi în nici un fel constrâns să intre în relații comerciale cu alți oameni. Haideți acum să ne reamintim că idealul clasic de om era individul autonom. Autonomia – capacitatea de auto-întreținere, deci de hrănire din surse proprii – reprezenta, în lumea greco-latină, o valoare fundamentală – până într-acolo încât cetățenilor le era interzis prin lege să vândă sau să înstrăineze în orice alt fel o bucată de pământ dacă aceea era singura lor proprietate și le asigura hrana.

Acest tip de autonomie a rămas un ideal până la începutul epocii moderne. Chiar și în perioada feudală, dacă un om era proprietarul unei surse de hrană, era considerat liber și tratat ca atare, de unde și puternica dorință de împroprietărire nutrită de țăranii lipsiți de pământ. În întreaga perioadă premodernă, unul dintre sensurile libertății a fost acela de absență a obligației de a intra în relații comerciale cu cineva pentru a-ți asigura hrana zilnică.

Pe scurt, condiția fundamentală de posibilitate a unei ordini capitaliste este absența autonomiei individuale în sensul de proprietate asupra unei surse de hrană. Doar în acest caz schimburile comerciale pot deveni temelia cooperării sociale. Importanța sursei de hrană este înlocuită cu cea a sursei de venit, iar autonomia este redefinită ca non-dependență față de un terț în asigurarea sursei de venit. În acest nou

sens, autonomia este garantată prin liberul schimb și prin libera concurență, iar eventualele limite puse acestor două libertăți sunt percepute ca tentative de limitare a autonomiei individuale.

Statele moderne impun tuturor cetățenilor lor obligația de a-și plăti taxele și impozitele numai în monedă, nu și în natură sau în muncă. Astfel, chiar dacă cineva ar deveni proprietarul unei surse de hrană, el nu și-ar putea păstra proprietatea decât dacă s-ar angaja și în relații comerciale pe o piață monetarizată, pentru a putea obține banii necesari plății taxelor și impozitelor. Sursa de venit capătă în felul acesta preeminență asupra sursei de hrană, iar relațiile comerciale se generalizează prin aceea că devin practic imposibil de evitat.

Este foarte important să înțelegem că ordinea capitalistă *nu* este o ordine naturală. Oamenii nu caută în mod instinctiv surse de venit monetar. Ei caută însă, în mod natural, să aibă acces la o sursă de hrană și la adăpost; altfel spus, în mod natural, oamenii caută să devină autonomi în sens tare. Aș spune chiar mai mult: oamenii caută în mod spontan să dețină o sursă de hrană și un adăpost într-un astfel de mod încât ei să nu trebuiască să depună vreun efort pentru obținerea propriei hrane și pentru întreținerea adăpostului.

Capitalismul este posibil numai dacă acest proces natural este întrerupt cu ajutorul unui instrument prin care nimeni să nu mai poată avea acces la hrană și la adăpost decât prin intermediul unei surse de venit monetar. Condiția de posibilitate pentru menținerea ordinii capitaliste este tocmai acest instrument. Spun toate astea mai ales pentru susținătorii doctrinei numite „anarho-capitalism”, care consideră că statul este dușmanul

natural al ordinii capitaliste, deci că în absența statului capitalismul ar înflori. Lucrurile stau exact pe dos. În absența unui aranjament instituțional care să îi oblige pe indivizi să plătească taxe și impozite – și să facă asta exclusiv în monedă – capitalismul ar fi imposibil. În absența acestui aranjament instituțional – statul modern –, ordinea feudală devine mult mai plauzibilă decât cea capitalistă (tocmai pentru că cea din urmă nu mai are cum să subziste). Din acest punct de vedere, noțiunea de anarho-capitalism este o contradicție în termeni.

Ordinea capitalistă nu este așadar una naturală. Ea se poate menține doar dacă există un aranjament instituțional prin care indivizii să nu poată evita să se angajeze în relații comerciale prin intermediul monedei. Asta nu înseamnă că liberul schimb economic este nenatural. La urma urmei, oamenii l-au practicat dintotdeauna. Nu liberul schimb este artificial, ci imposibilitatea de a ieși, dacă dorești, din rețeaua de schimburi comerciale.

Ordinea capitalistă este o ordine a schimbului comercial universal și inevitabil (cum am spus deja, inevitabilitatea rezultă din obligația impusă tuturor de a plăti taxe și impozite în monedă). Aranjamentul instituțional necesar menținerii ordinii capitaliste este conceput să facă un singur lucru: să blocheze tendința naturală a oamenilor de a-și însuși o sursă de hrană și un adăpost, astfel încât indivizii să nu mai aibă acces la hrană și la adăpost decât prin intermediul unui venit monetar. Tocmai blocarea acestei tendințe naturale, care derivă spontan din instinctul de conservare, face posibil capitalismul. În absența acestui blocaj impus din exterior, piața (monetarizată sau nu) s-ar restrânge semnificativ. Ca-

pitalismul ar redeveni în mod spontan ceea ce a fost de-a lungul întregii istorii premoderne: o ordine periferică, expresia unui mod de acțiune util în anumi-te circumstanțe, dar nenecesar.

Faptul că, pentru a se menține, ordinea capitalistă are nevoie de un aranjament instituțional exterior ei care să impună blocajul descris mai sus are câteva consecințe remarcabile. Cea mai importantă dintre ele este necesitatea de a impune și de a menține o distincție netă între stat și piață. Statul modern este un instrument de blocaj. Tocmai de aceea este necesar ca el să nu blocheze mai mult decât trebuie pentru buna funcționare a pieței. Cu alte cuvinte, statul trebuie să fie un garant al liberului schimb și al liberei concurențe. Ori de câte ori încearcă să fie mai mult decât atât, el micșorează (și, la limită, anulează) beneficiile fără precedent pe care ordinea capitalistă le face posibile. Dar, procedând astfel, ajunge să își piardă rațiunea de a fi – pentru că în absența respectivelor beneficii tipul modern de stat nu mai are nici o justificare.

De aici nu rezultă însă că statul nu trebuie să intervină pe piață. Dimpotrivă. Atâta vreme cât, în ordinea capitalistă, oamenii nu pot avea acces la hrană

și la adăpost decât prin intermediul unui venit monetar, comportamentul acestora va fi în mod natural orientat către obținerea unui venit sigur (sau, în limbaj economic, către obținerea venitului dintr-o specie sau alta de rentă). Ei vor căuta așadar să descopere mijloace prin care să-și asigure un număr (eventual cât mai mare) de clienți captivi. Libera concurență este la fel de naturală ca și capitalismul însuși.

Însă libera concurență este cea care face posibil cercul virtuos descris la început. În absența ei, nu am mai putea vorbi cu adevărat de capitalism. Prin urmare, statul modern este ținut să intervină pe piață pentru a preveni formarea de rente și pentru a le desființa pe cele deja formate. Cu alte cuvinte, statul modern este ținut să reglementeze activitățile economice în sensul garantării liberei concurențe (inclusiv, bunăoară, prin obligarea furnizorilor de bunuri și servicii de a oferi potențialilor clienți toate informațiile relevante legate de bunul sau serviciul respectiv).

Pe de altă parte, instituțiile statului modern nu trebuie judecate după criteriile de eficiență ale unei firme private. Teza potrivit căreia nu există servicii furnizate de stat pe care piața să nu le poată furniza mai bine e demonstrabil

falsă. Există cel puțin două servicii pe care statul modern le furnizează mai bine decât orice agent privat – blocarea accesului direct la sursa de hrană și la locuință și blocarea formării de rente – și asta pentru simplul motiv că nici un agent privat nu le poate furniza, iar în absența acestor două servicii ordinea capitalistă ar înceta practic să mai existe.

Ideea de a privi statul ca pe o firmă sau ca pe un ansamblu de firme în competiție cu alte firme e funestă ordinii capitaliste, pentru că dizolvă statul în ansamblul relațiilor de piață și astfel îl împiedică să își exercite funcțiile sale, care, prin însăși natura lor, sunt exterioare pieței, dar necesare subzistenței acesteia. De vreme ce ordinea capitalistă nu este o ordine naturală, capabilă să subziste prin ea însăși, ci depinde de un aranjament instituțional exterior ei, care o face cu puțință, „privatizarea statului“ are drept consecință necesară dispariția ordinii capitaliste. Prin urmare, menținerea unei distincții nete, a unei granițe ferme între statul modern și ordinea capitalistă este o condiție necesară pentru ca ambele să poată supraviețui.

Ajuns aici, aș vrea să elimin o posibilă neînțelegere. Afirmția potrivit

căreia ordinea capitalistă nu este o ordine naturală nu este în nici un fel o critică la adresa acestui tip de ordine. Dimpotrivă, descoperirea faptului că prosperitatea și libertățile ei sunt posibile doar prin frustrarea instinctului de conservare, prin refuzul accesului direct la hrană și la adăpost, prin introducerea unui mediator între noi înșine și propria noastră natură mi se pare una dintre cele mai remarcabile descoperiri din istoria umanității. Breșa creată între noi și natura noastră – și astfel între noi și natură în general – deschide un spațiu necunoscut anterior al libertății specific umane (deci non-animale) și este, în consecință, o formă de civilizare.

Nu este însă mai puțin adevărat că frustrarea unui instinct atât de puternic precum cel de conservare contrariază și nemulțumește. Orice individ care locuiește în ordinea capitalistă este, din acest motiv, o ființă fundamental precară, de o radicală fragilitate. Tocmai această precaritate a celui care nu (mai) are pământ ferm sub tălpi este, cred eu, sursa ultimă din care provin toate criticile la adresa ordinii capitaliste – critici care reapar periodic și care își regăsesc audiența ori de câte ori capitalismul este (sau pare să fie) în impas. ➤

Cum să dai un sens lui Soros dintr-o perspectivă libertariană

— MIHAIL RADU SOLCAN —

LIBERTARIANUL socotește că statul este dușmanul implacabil al omului cu inițiativă, care vrea să creeze și să dezvolte o afacere. Socialistul sau comunitarianul cred că oamenii de afaceri sunt egoiști și vor să împartă privat profiturile și să pună comunitatea să achite pierderile. Realitatea este, de fapt, o deziluzie și pentru libertarian, și pentru socialist. Oamenii de afaceri și guvernării lucrează mai degrabă mână în mână; nu sunt, în practică, acei adversari jurați, așa cum cred – din motive total opuse – libertarianul și socialistul.

Cum de se produc atunci erori masive, crize precum aceea care zguduie acum lumea finanțelor la nivel global? Cum de cele două părți nu sunt precum orbul și ologul? Cum de lucrurile nu se petrec astfel: oamenii de afaceri îi duc în spate pe guvernanți, dar aceștia văd ce se petrece în jur?

Experiența și reflecția teoretică mă fac, pe mine personal, să înclin către perspectiva libertariană: guvernantul dus în spate nu vede nimic în mod limpede și, de fapt, încurcă lucrurile. Voi arunca totuși o privire asupra unui punct de vedere, cel al lui George Soros, care ar fi de tratat mai degrabă cu scepticism de către un libertarian. Soros

cred că spune totuși ceva important despre realitatea în care se mișcă cele două părți menționate mai sus.

George Soros nu este numai un om cu un extraordinar simț al afacerilor. A studiat filosofia cu Karl R. Popper și a rămas un discipol al marelui gânditor născut la Viena. Ca filosof, George Soros a produs o serie de cărți, mai puțin luate însă în serios, atât de către filosofi, cât și de către economiști. Momentul actual ar cere cel puțin o revizuire parțială a acestei atitudini: Soros a formulat de multă vreme predicția că sistemul financiar va ajunge într-o stare de colaps. De altfel, *New York Review of Books* a recunoscut acest lucru, prin pana recenzentului cărții lui Soros *Noua paradigmă* și prin oferirea unui spațiu pentru o prezentare directă a ideilor sale (în numărul din 4 decembrie 2008).

Soros despre finanțe și reflexivitate

Fundamentele teoretice ale perspectivei lui Soros asupra crizelor financiare sunt articulate încă din *The Alchemy of Finance* (New York: John Wiley & Sons) în 1987. Au trecut deci de atunci mai bine de douăzeci de ani.

La pagina 14 a cărții, Soros compară decizia de a investi cu o ipoteză (așa cum este ea formulată, în vederea testării, de către persoanele care fac parte dintr-o comunitate științifică). În cazul investițiilor însă, piața este cea care testează ipotezele.

De ce vorbește Soros despre o „alchimie a finanțelor“? Soros respinge ideea că investițiile-ca-ipoteze ar avea un caracter *științific*. El spune explicit că „investițiile încununate de succes sunt un soi de alchimie“ (p. 14).

Conceptul central în teoria lui Soros este cel de *reflexivitate*. În viziunea lui Soros, persoanele angajate în tranzacții au o dublă relație funcțională cu situația în care se află: pe de o parte, aceste persoane se folosesc de funcția cognitivă a minții lor; pe de altă parte, ca persoane care încheie tranzacții, ele pun în joc o funcție acțională. Soros compară aceste funcții cu o pereche de funcții recursive, în care rezultatul primei funcții este argument pentru cea de-a doua funcție, iar rezultatul celei de-a doua funcții este argument pentru prima. Reflexivitatea este tocmai această legătură dintre cele două funcții.

În carte, George Soros nu este un discipol în totalitate fidel maestrului său,

Karl Popper. Pe o piață, oamenii învață și, așa cum știm de la Popper, învață din greșeli. Tot de la Popper a preluat Soros ideea că oamenii nu au niciodată o cunoaștere asigurată; tocmai pentru că este cunoaștere, ea este failibilă. Soros adaugă însă și ideea că oamenii se deplasează sub semnul reflexivității, în situația de pe o piață, de la o ipoteză failibilă la alta care nu este deloc mai bună. Acest lucru are consecințe, după Soros, foarte importante.

La Popper, oamenii de știință selectează succesiv ipoteze, dar se apropie cumva de un adevăr obiectiv. Există oare acest tip de adevăr-corespondență în condițiile pieței? Nu, după George Soros – din pricina reflexivității. Soros respinge candidatura cea mai plauzibilă pentru o mișcare analoagă celei către adevărul obiectiv: apropierea pieței de un punct de echilibru. Soros nu este deloc de acord că ideea de echilibru are vreun sens în cazul piețelor. Ea este doar o construcție matematică și atât; teoria respectivă este elegantă din punct de vedere matematic, dar irelevantă pentru piețele reale. Procesele de piață caută să lovească o țintă mobilă (p. 44). Mobilitatea țintei se datorează reflexivității. Cu alte cuvinte, procesul de piață ca atare este

cel care deplasează ținta către care se îndreaptă.

Spre deosebire de Karl Popper, care era partizanul unității metodologice a științei, George Soros respinge categoric ideea că știința economică și alte științe sociale ar fi aidoma științelor naturii. Mai mult chiar, el afirmă că sintagma „știință socială” este un „termen magic, folosit de către alchimiștii sociali în incantațiile lor” (p. 39).

Trecând concret acum la evaluările care au curs pe piață, se poate arăta că, din pricina reflexivității, după Soros, aceste evaluări sunt constant distorsionate (vezi p. 49). Nu este, așadar, posibil un proces de testare a ipotezelor precum în științele naturii.

„Piețele sunt constant distorsionate într-o direcție sau alta.” „Ele influențează, de asemenea, cursul evenimentelor pe care le anticipează.” Aceste enunțuri, de la pagina 49, Soros le scoate în mod explicit în evidență. Ideea este că testele succesive reușite îi duc la o creștere a încrederii, dar aceasta nu este o inocentă încredere într-o teorie științifică. Ea este un factor care influențează realitatea însăși. Cum oamenii sunt failibili (vezi Popper, pentru această idee), metaforic vorbind, ei injectează realitatea cu o doză de eroare (vezi p. 55). La un moment dat, eroarea astfel infiltrată în realitatea-de-vis a pieței începe să-și producă efectele și

generează acea continuă instabilitate a piețelor.

Restul cărții lui George Soros este format din analiza unor situații de pe acele piețe cu care autorul s-a familiarizat în activitatea sa practică.

O încercare de revizuire critică a ideii de reflexivitate

Există o presuposiție implicită, la Soros, dar nu numai la el, referitoare la cunoaștere și acțiune: acțiunile se desfășoară pe baza cunoașterii. Asta este o față a acțiunilor umane. Există însă și o altă conexiune. Să ne gândim la actrița care, la gala premiilor Oscar, pozează într-o rochie nouă. Acțiunea este *colorată metaforic*: actrița vrea să arate *ca o zână, ca o prințesă* etc.

Culoarea metaforică este o altă față a acțiunii. Aici intră în joc un mod de a vieții poetic. Desigur, actriței poate să i se pară rochia fascinantă, iar lui X toată scena să-i apară ca una vulgară.

Soros are dreptate atunci când critică știința socială: calculele raționale descrise de teorie se desfășoară cumva în gol. Într-o lume a formelor matematice, ele sunt perfecte. Pe de altă parte, aplicațiile practice sunt absolut corecte, dar sunt tehnici de optimizare: în condițiile în care resursele și tehnologiile sunt date și se specifică

un obiectiv, aceste tehnici permit atingerea obiectivului cât mai eficient. De exemplu, ai hârtie, o mașină de tipărit și textul unei cărți; paginile trebuie să aibă dimensiuni care permit tipărirea cât mai multor exemplare.

Lumea acțiunilor umane are și o altă dimensiune decât aceea pe care o deservesc tehnicile de optimizare. Este o lume care are ceva de basm, de poveste în ea, grație acelei coloraturi metaforice a acțiunilor.

Într-un anume fel, lumea finanțelor are în cel mai înalt grad un aer de lume de basm. Problema este că aici nu are sens să procedezi precum actrița care-și etalează rochia. Intențiile actriței sunt transparente. Un investitor rațional nu are însă interesul să-și dezvăluie intențiile. În cel mai bun caz, dorința sa este ca acțiunile să fie incolore din punct de vedere metaforic. Asta nu-i împiedică, desigur, pe ceilalți să vadă în ele tot felul de metafore. Ceea ce Soros socotește deformare sistematică este, de fapt, o frământare creatoare permanentă.

Realitatea dintr-o astfel de lume nu este prin natura ei „realitate”; este închipuire, miraj care desfide orice procedură de testare a unor ipoteze. Închipuire care poate fi – în condiții precum cele de mai sus – sistematic înșelătoare.

La Soros, reflexivitatea fiind rodul interacțiunii dintre cunoaștere și

acțiune, poarta intervenției cuiva care „are capul pe umeri”, omul de stat, care temperează răătăcirile pieței, rămâne deschisă. Acesta este aspectul cel mai puțin credibil pentru un libertarian.

Din perspectiva creionată mai sus, reflexivitatea este însă rodul unui efort de interpretare a acțiunilor-ca-metafore. Orice interpretare intră, ca să spun așa, și ea în joc. Ea nu este însă rodul unei „cunoașteri”, pentru că nu este nimic de cunoscut. Închipuirea este inevitabil să o ia, din când în când, razna; turbulențele sunt de neînălțurat. Statul nu poate să le prevină sau să le domolească. În cazul cel mai rău, poate doar să ucidă basmul. În sistemul „orbului și ologului”, statul rigidizează condițiile din mediul de afaceri, făcându-l mai abordabil cu tehnicile de optimizare.

Poziția cu care simpatizez este aceea a unui libertarian *sceptic*. Turbulențele sunt inevitabile, dar inevitabilă este și străduința de a le corecta cu ajutorul statului. Ar fi bine ca statul să nu se amestece. Oamenii vor fi însă totdeauna seduși de discursul politicianilor care susțin că pricep ceea ce nu este de priceput, că pot aborda cognitiv ceea ce ține de scripșirile de culoare metaforică ale acțiunilor. Vor crede că politicianii sunt chiar acei ologi pe care trebuie să-i ducă în spate oamenii de afaceri, pentru că aceștia sunt orbi. ➤

Geopolitica inflației. Lumea recentă între dolari și doluri

— OCTAVIAN-DRAGOMIR JORA —

ÎN 1904, Sir Halford J. Mackinder trimitea un articol Societății Britanice de Geografie, revoluționând gândirea geopolitică clasică, una obsedată mai curând de vecinătăți. În „The Geographical Pivot of History”, Sir Halford construia postulatul în temeiul căruia geopolitica se reinventa ca știință a unei *obsesii a totalității planetare*. Socotea geograful britanic că: „cine controlează Europa de Est, stăpânește Heartland-ul (teritoriul dintre Ural și Pamir, Volga și Iantzi – n.n.); cine controlează Heartland-ul, stăpânește Insula Lumii (Eurasia – n.n.); cine controlează Insula Lumii, stăpânește întreaga planetă”.

Excurs în geopolitică. Despre stat și aranjamente inter-state

Geopolitica *mainstream* are limite epistemice în explicarea realităților umane: *naturaliter teleologice*, acestea ar fi impropriu matrițate de geopolitică în canon *deterministic*. Un *locus regit actum*, citit anapoda, ca acțiune umană cumva *dictată* de împrejurime și împrejurare. Recuperată, geopolitica păstrează ca unitate relevantă Statul; dar, inevitabil,

ca unitate fundamentală, *omul*. Mai exact: *omul politic instituționalizat*. În terminologia lui Franz Oppenheimer, ar fi vorba de *omul mijloacelor politice, non-economice/non-productive/non-contractuale*. Deci, omul agresiv.

Dacă se vrea *teoretică*, geopolitica e subșet al „teoriei statului”. Dacă se vrea *istorică*, are nevoie de teoria statului pentru a nu degenera în dogmă sau descriptivism amorf. Logica acțiunii statului (acea organizație auto-înzestrată cu monopolul utilizării forței și violenței într-un teritoriu dat; singura organizație din societate ce își obține venitul nu prin contribuții voluntare sau plăți pentru servicii prestate, ci prin constrângere [coerciție]) e *maximizatoare*. Ca orice logică a oricărei acțiuni umane. Statele *qua* state au de ales între *intensificarea exploatării interne*, a *expansiunii externe* sau o *combinație a lor*. *Limita internă e revoluția, limita externă e mapamondul*. (Atunci când devin liberale și retractile, nu mai sunt ontologic state; intră în logica productivă, societală, ziditoare, și nu mai fac obiectul „teoriei statului”; și nici al geopoliticii.)

Geopolitica e legată de înclinația spre expansiune a statelor. Relațiile dintre

acestea pot fi conflictuale, atunci când expansiunile se ciocnesc, sau armonice, atunci când se cartelizează pentru a exploata stabil într-un perimetru. Cartelul e tentant, deoarece asimetriile de exploatare nasc instabilități inter-statale. În măsura în care stabilizarea prin cartelul exploatării e mai ieftină decât concurența feroce, statele se grupează în altfel romanțat privitele *forumuri & organizații interguvernamentale*. Bunăoară, FMI, OMC sau UE sunt carteluri intervenționiste.

Statul și moneda

Putem lua următoarea afirmație a lui Hans Hoppe¹ drept leamă²: „Interesele economice ale individului, i.e. sporirea venitului și avuției sale prin producție și schimb, favorizează apariția unei monede-marfă universal acceptată – aurul – și a unui sistem al activității bancare libere. Interesele politice ale individului, i.e. sporirea veniturilor și avuției sale prin exploatare – pe seama producătorilor și a contractanților – conduc la formarea statelor, la distrugerea standardului aur și la monopolizarea producției de bani și a activității bancare”. Cu alte cuvinte

statul a descoperit inversul alchimiei!³ Care sunt însă legăturile dintre inflație și teoria (geo)politică? În primul rând moneda, care nu mai este de mult un produs ales de piață, ci un produs discreționar al statului. În al doilea, inflația, care e un fenomen rezultat din manipularea monedei de către stat prin creșterea masei monetare. E o unealtă rafinată de redistribuție, mult mai perfidă pentru că este mult mai discretă comparativ cu nepopulara fiscalizare, dar și mult mai otrăvită când alimentează discoordonări masive în structura productivă (crizele)⁴; orientarea ei are o uriașă miză politică. Iar în al treilea rând, lumea comerțului și investițiilor inter-națiuni, în care moneda politică poate disimula dijmuirea circulației avuției.

Statele și monedele

O astfel de lume a banilor de hârtie pune probleme statelor. State care se află, în stare de natură, în competiție. Inflațiile diferite de la o țară la alta sunt deconspirate de cursul de schimb al unei monede de hârtie în alta. Excesul de inflație se vede în cursul de schimb,

iar această revelație poate îndrepta resursa umană și capitalul către zone mai puțin spoliatoare. Desigur, spre neliniștea statului, care ar pierde astfel „baza de impozitare și reglementare” din care trăiește. Statul este prins între două obiective contrare: vrea și inflație care dirijează avuția spre clientela cartelului etatist-bancar, dar și resurse productive fără de care ar ajunge să redistribuie... origami.

Are de ales între a elimina concurența prin război sau a cădea la pace cu ea, creând un cartel al inflațiilor coordonate. Războiul poate rezolva inconvenientul, dar este costisitor, ca imagine, resurse, sprijin popular. Pe de altă parte, cartelul monetar al inflațiilor coordonate (regim de curs fix) e un produs instabil; creează stimulente rele. Fiecare stat va fi tentat să inflaționeze cel mai mult: partenerii vin cu moneda lor să o sprijine pe a sa, cumpărând-o pentru a-i susține cursul, ocazie cu care el va deveni primul utilizator al creației monetare din spațiul cartelizat. Deci prim expropriator. *Dar dacă într-un cartel te asiguri că deții „poziția dominantă”, lucrurile se schimbă.*

Hans Hoppe⁵ deconspiră în mod neromanțat taina sistemului monetar prezent, unul al inflațiilor în piramidă peste o monedă pivot: „Guvernul [statului dominant plus clientela lui – n.n.] va fi satisfăcut [de aceea] că, odată ce propria-i monedă este utilizată ca valută de rezervă de către băncile străine, devine posibilă angajarea într-o expropriere aproape lipsită de costuri a proprietarilor și producătorilor externi [creația lui monetară ajunge acolo pe post de investiții fiind preschimbată în moneda locului, în lanțul inflației căreia investitorii sunt primi utilizatori – n.n.]. [...] Statul dominat pierde resurse în favoarea celui dominant. Dar, confruntat cu posibilitatea de a pierde cu totul con-

trolul asupra situației interne, preferă în mod natural să accepte o schemă care nu doar că îi permite să rămână la putere, ci chiar să-și continue exproprierea frauduloasă a propriei populații prin inflaționarea monedei sale peste, și-n același ritm cu, cea a statului dominant [laolaltă cu clientela politică – n.n.]”.

Statele și moneda

Ce stat a devenit în și după Război suzeran militar al Vestului și sponsorul reconstrucției postbelice? (Memento Bretton Woods, 1944.) Ce stat a reușit în 1971, în momentul în care a devenit limpede că nu mai poate onora angajamentul monetar față de restul lumii (luat în 1944), de a răscumpăra dolarii de hârtie acumulați (obedient, dar și complice în numele dezastruosului principiu al inflațiilor coordonate), în rezervele valutare, de statele din conclavele FMI, contra aur, să spună, sec, „Pas!”? Și asta pentru că, tipăriți nonșalant pe principiul că cineva e obligat de cealaltă parte a „tipografiei americane” să îi cumpere, dolarii deveniseră jenant de mulți! Și ce stat a reușit să conserve statutul de monedă de rezervă a lumii pentru dolarul său, în ciuda fiasco-ului monetar deconspirat în anii '70? În virtutea unei oferte rămase de nerefuzat (pe inflația dolarului nostru, vă construieți inflația voastră), dacă nu degenerază⁶, sistemul acesta este „win-win” pentru state.

Dacă competiția monetară asigură un *minim* de rezonabilitate în privința oferirii monedei celei mai stabile posibil (rămâne concurență între monopoluri monetare naționale!), unificarea monetară globală în etalon hârtie e infinit de riscantă. Ideea „nevoii” unei monede unice globale are vechimea *bancorului* lui J.M. Keynes sau a *unitasului* lui F.D. Roosevelt. Astăzi se vorbește despre

acmetalul lui Nursultan Nazarbaiev, ori despre moneda pe care o visează, în plină criză globală, mandarinii Partidului Comunist, plictisiți să strângă în schimbul muncii stoice a chinezului reinventat la piață papetărie americană depreciată în rezerva valutară de stat. Și aceasta cu atât mai mult pe fondul injecțiilor ipocrite de lichiditate, făcute azi de Federal Reserve întru salvarea complicilor din cartelul bancar. Însă filosofia monetar-bancară contemporană nu trebuie rafinată în ceea ce este mai fragil în ea. Ci ar trebui repudiată fără regrete⁷. Citez din același Hans Hoppe⁸: „un guvern mondial, o bancă centrală și o monedă-hârtie globale – contrar impresiei înșelătoare că reprezintă valori universale – nu înseamnă decât universalizarea și intensificarea exploataării, fraudei expansioniste și distrugerii economice”.

Deci, ce pricepem judecând geopolitica inflației? Virtuozitatea dolosivă pe care statele combatante sau coo-perante ale lumii noastre *ne-o* pregătesc. Fariseismul lui *In God We Trust*, pictat din 1956 pe fiecare bancnotă americană, e sfidător; marele contrafăcător de monedă, Statul, își pune fraudă sub protecția divinității. Dar chiar fără a o anunța blasfemic, toți falsificatorii cu act de la stat o fac într-o armonie complice. Miza lor e mare, prezența ofertantă; ierarhiile au mici fisuri și fronde marginale, însă important e să tacă toți ceilalți, cei productivi.

În domeniul monetar, postulatul lui Mackinder ar putea suna aproape apodictic astfel: „cine controlează moneda (de rezervă a) lumii controlează inflația lumii; cine controlează inflația lumii controlează economia lumii; cine controlează economia lumii controlează lumea. Adică pe noi”. Însă dacă hegemonia statului american a permis inflația

căreia i-am fost martori, ea s-a păstrat tocmai datorită relativei stabilități pe care au putut-o asigura „monedei pivot” de-a lungul ultimei jumătăți de veac și mai bine. Este evident că, în noua ordine mondială a vechilor G8-20, FMI, ONU, stabilitatea nu va fi asigurată nici de raportarea la aur, nici de concurența liberă pe piață în producția de monedă. Va fi doar o altă epocă a hârtiei, tipărită cu altă cerneală, dar cu aceleași texte.

✎

¹ H.-H. Hoppe, *Activitatea bancară, statele-națiune și politica internațională: o reconstrucție sociologică a ordinii economice actuale*.

² Pentru o demonstrație-tratat, vezi L. von Mises (*Theory of Money and Credit*), M.N. Rothbard (*Man, Economy and State*). Pentru demonstrații de popularizare, nu mai puțin riguroase, M.N. Rothbard (*What Has Government Done to Our Money?/Ce le-a făcut Statul banilor noștri?*), J.G. Hulsmann (*The Ethics of Money Production*). Pentru demonstrații ultrasintetice, dar la fel de canonice: M.N. Rothbard („Împotriva socialismului monetar”), H.-H. Hoppe (*op. cit.*). Pentru detalii bibliografice aprofundate, a se vedea www.mises.org și www.misesromania.org

³ Putem înțelege degenerarea istorică a monedei din studiul lui M.N. Rothbard, *Ce le-a făcut Statul banilor noștri?*

⁴ Despre malformarea etatistă a monedei și creditului, a se vedea și articolul din acest supliment al lui Vlad Topan.

⁵ *Op. cit.*

⁶ În hiperinflație și dezintegrare monetară. Aceasta este unica limită a expansiunii frauduloase a monedei și creditului în economie, pe care statele sunt forțate să și-o autoimpună. Tot ce merge până la hiperinflație este un *succes monetar*!

⁷ Alternativa reînțoarcerii la aur nu e deloc așa de atavică, precum o susțin economiștii de casă ai *establishment*-elor politice actuale.

⁸ *Op. cit.* ✎